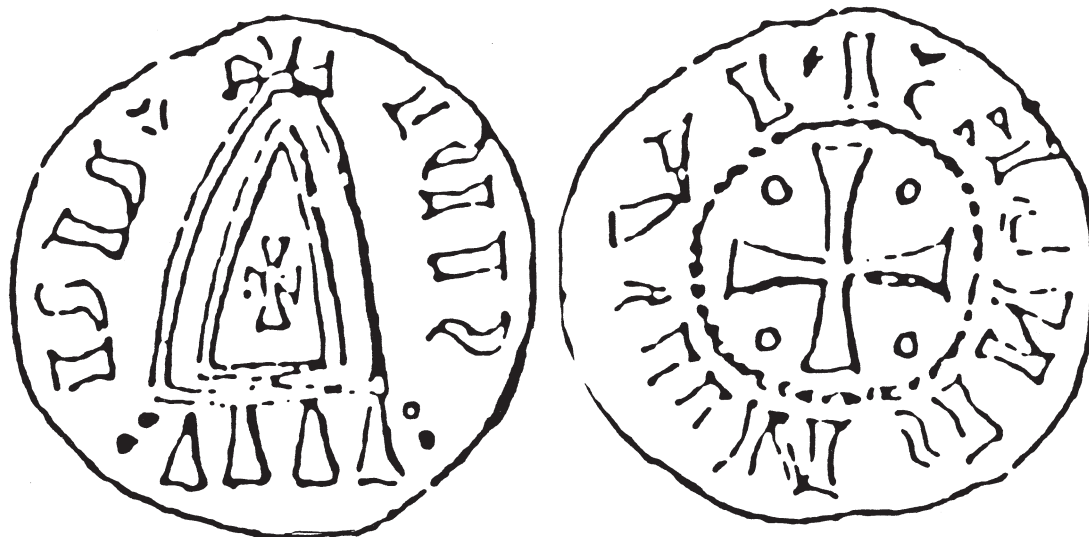

MYNTNINGEN I
FRIESLAND
UNDER VIKINGATIDEN

C-UPPSATS I ARKEOLOGI
AV RICHARD KJELLGREN
HÖSTTERMINEN 1993
STOCKHOLMS UNIVERSITET
HANDLEDARE KENNETH JONSSON

kj

Abstract

This paper deals with Frisian coins struck during the Viking Age and found in Sweden. The aim is to establish a chronology for the types concerned, and to clarify their origin and to pinpoint the location of the mints. In all the investigation covers a total of ten mints.

	INNEHÅLLSFÖRTECKNING	1
1	INTRODUKTION	2
1.1	Inledning	2
1.2	Syfte	2
1.3	Frågeställningar	2
1.4	Materialavgränsning	2
1.5	Bakgrund	3
1.5.1	Bakgrund - allmänt	3
1.5.2	Friesland - en kort presentation	3
1.5.3	Myntimporten från Friesland	4
1.5.4	Definitioner	4
1.6	Teori, metod och arbetsgång	6
1.7	Material	7
1.8	Tidigare forskare inom området	8
1.9	Den frisiska viktstandarden	8
2	ANALYS	8
2.1	Västfriesland - Brunonerna	8
2.1.1	Bruno III 1038-1057	9
2.1.2	Egbert I 1057-1068	11
2.1.3	Egbert II 1068-1090	13
2.2	Ostfriesland	15
2.2.1	Emden	15
2.2.2	Jever	20
2.3	Obestämda myntorter inom det frisiska området	25
3	KONTAKTER	30
4	RESULTAT	31
5	SAMMANFATTNING	32
6	KÄLLKRITIK	32
7	REFERENSER	33
8	BILDKATALOG	35

1 INTRODUKTION

1.1 INLEDNING

Under några år har studenter vid Stockholms Universitet haft möjlighet att jobba med tyska mynt från vikingatiden under Kenneth Jonssons ledning. Dessa arbeten kan bli grunden till vidare, fördjupad forskning inom det vikingatida området. Det svenska skattfyndsmaterialet har visat sig vara en utmärkt källa till ökade kunskaper om förhållandena under vikingatiden, åtminstone vad gäller handelsförbindelser. Tanken är att alla mynt som ingår i svenska fynd ska gås igenom noggrant för att upprätta fyndlistor, kronologier etc. just för att få en bas för vidare forskning

Föreliggande arbete skall behandla de frisiska mynten präglade under vikingatiden. De frisiska mynten kännetecknas av att de till stor del är anonyma och således inte ger information om var, när, och av vem de är präglade.

Arbetet är utfört i Numismatiska Forskningsgruppens lokaler på Sandhamnsgatan. Tack till handledare Kenneth Jonsson för god handledning och engagemang. Tack även till Gert Rispling samt övrig personal.

1.2 SYFTE

Att studera den frisiska myntningen under vikingatiden samt dåvarande kontakter mellan Sverige och Friesland.

1.3 FRÅGESTÄLLNINGAR

Går det att göra en relativ kronologi för mynt präglade inom det frisiska området?

Går det att göra en absolut kronologi för mynt präglade inom det frisiska området?

Går det att fastställa vilka myntherrar som präglat de olika typerna?

Går det att fastställa vilken myntort typerna är präglade på?

Går det att med utgångspunkt från det svenska fyndmaterialet att se något mönster över hur myntimporten förändras över tiden? Går det att göra en relativ kronologi för mynt präglade i Friesland?

1.4 MATERIALAVGRÄNSNING

Materialet begränsas till att omfatta de vikingatida mynten från Friesland, med endast myntorterna Emnighem, Stavoren, Bolsward, Leeuwarden, Dokkum, Winsum och Garrelsweer samt Emden och Jever. De sju första är belägna i det västfrisiska området och resterande två i det östfrisiska området. Friesland låg under vikingatiden inom kejsardömet Tysklands gränser. Källmaterialet är de svenska skattfynden från vikingatiden.

1.5 BAKGRUND

1.5.1 Bakgrund - allmänt

Den vikingatida (numismatiskt sett ca 800-1140) myntimporten till Sverige ger sig till känna genom de många skattfynd som påträffats i våra jordar. Man kan dela in importen i två huvudperioder kronologiskt, den första mellan ca 800 och 970 och den andra mellan 970 och 1140. Den första perioden domineras av mynt österifrån (arabiska dirhemer) och den andra av mynt västerifrån, företrädesvis mynt från Tyskland och England. Dock finns det mynt från andra länder i fynden (Hårdh & Jonsson 1986, 3).

Majoriteten av skattfynden är funna på Gotland (145.000 mynt fördelade på ca 800 fynd). Förklaringen till det är Gotlands centrala läge under vikingatiden. Under perioden 1060-1143 ökar myntmängden per skatt. Det grävs ner färre skatter men de är i genomsnitt dubbelt så stora som under föregående period.

Rhen och Elbe har troligen haft stor betydelse för handeln under vikingatiden. Längs floderna fanns förmodligen stora handelscentra, och floderna själva var utmärkta färdvägar. Dessa attraktiva handelsleder är förmodligen orsaken till blandningen av myntslag i de nordiska skattfynden (Jonsson 1990, 142).

1.5.2 Friesland - en kortfattad presentation

Friserna var ett nordvästgermanskt folk som omtalas första gången omkring vår tideräknings början. De befolkade ursprungligen kustområdet mellan Rhen och Ems (där för övrigt det frisiska språket delvis lever kvar). I slutet av folkvandringstiden rör sig friserna västerut och nordost mot Weser. Ca 700 utgör Friesland ett eget rike men inlemmas under 700-talet i Frankerriket.

Friserna bedrev livlig handelsverksamhet vilken även har lämnat spår efter sig på bl.a. Birka. Exempel på varor som de handlade med är kläde, frankiskt glas, vin, keramik och salt (KLM 4:647f).

Under 970-talet finns uppgifter om att greve Wichmann von Hamaland hade besittningar i en del av Friesland. Billungergrevar regerar i Östringen och grevar av Stade i Rüstringen. Dessa avlöses av grevar av Oldenburg. Grevar av Werl utövar komitatsregering i Emsgau och Fivelgo och avlöses av Brunonerna. Förutom de världsliga herrarna som har maktanspråk finns också ärkebiskoparna av Hamburg-Bremen med i bilden (LexMA 970ff).

De myntherrar som förekommer i arbetet är följande:

Västfriesland

Greve Bruno III (1039-1057)

Greve Egbert I (1057-1068)

Greve Egbert II (1068-1090)

Ostfriesland

Greve Wichmann von Hamaland (967-1016)

Greve Hermann von Kalvelage (1020-1051)

Greve Hermann (1059-1086)

Hertig Bernhard (1011-1059)

Hertig Ordulf (1059-1071)

Hertig Gottfried av Oberlothringen (1044-1069)

Ärkebiskop Liemar von Hamburg-Bremen (1072-1101)

1.5.3 Frisisk myntexport

Andelen frisiska mynt i skatter funna i Ryssland och Karelen är större än i de skandinaviska fynden. En del har ansett att detta skulle tyda på direktkontakter mellan Friesland och Finska viken under 1000-talet. I svenska fynd utgör det frisiska materialet ca 10% och i de ryska fynden mellan 35 och 40%. Tuukka Talvio har studerat detta och finner att det trots allt inte finns numismatiska bevis för att det skulle finnas permanenta, nära förbindelser mellan Friesland och Ryssland under 1000-talet (Taltvio 1983,195ff). Han stöder sin slutsats på förhållandet att de ryska fynden bygger på en avsevärt kortare importperiod. I de svenska fynden förekommer mynt insamlade under en mycket längre tidsperiod, vilket gör en statistisk jämförelse omöjlig eftersom förutsättningarna är vitt skilda. Vad som märks är att den frisiska importen till Sverige stiger under perioden strax före de ryska skatterna nedläggs. Talvio utesluter inte möjligheten att Ryssland och Friesland skulle ha haft direktkontakt under den aktuella perioden, han visar bara att det inte finns tillräckliga bevis för detta.

1.5.4 Definitioner

Absolut kronologi

Anger exakta präglingsperioder. Exempelvis; Typ X präglas mellan 1014 och 1021.

Cirkulationstid

Den tid under vilken en typ cirkulerar på en given plats. I detta arbete avses vanligen cirkulationstiden i mottagarområdet för myntimporten, dvs cirkulationstiden i Sverige.

Dbg

Avser dels en förkortning av Hermann Dannenberg (och betecknar då hänvisning till vad han har skrivit om något), och dels dennes typbeteckningar av de tyska mynten. I de senare fallet åtföljs alltid Dbg av siffror, exempelvis *Dbg 499*.

Frånsida

"Baksida" på myntet, den sida där myntortens namn är angivet. För en del av de frisiska myntet är det ömkligt bestämt med inskrifter varför detta kriterium icke går att uppfylla vare sig på ena eller andra sidan. Då gäller den sida för frånsida som är "naturlig". Vanligen har författaren här utgått från de beteckningar som finns i samband med myntbeskrivningar av t.ex. Dannenberg.

Importtid

Den tidsrymd under vilken en mynttyp importeras till Sverige.

Inskrift

Präglad text på ett mynt, vanligen rakt över myntet eller liknande. (Se också *omskrift* här nedan).

Lösfynd

Består av endast ett mynt.

Myntherre

Den som ger ut myntet, lite slarvigt uttryckt "den som präglar myntet". Denne kan antingen ha fått tilldelat sig mynträtten av kungen, eller också myntar vederbörande *utan* kungens medgivande. Kungen myntar även själv.

Myntort

Orten där en viss typ är präglad.

Omskrift

Den text på ett mynt som löper innanför kanten, runt myntet.

Präglingstid

Den tidsrymd under vilken en mynttyp präglas.

Relativ kronologi

I vilken ordning mynttyper inom ett område är präglade utan hänsyn till årtal eller präglingstidens längd.

Skattfynd

Två eller flera mynt deponerade vid samma tillfälle.

Sverige

Med Sverige menas de områden som *idag* ligger inom Sveriges gränser oavsett till vilket rike de hörde under vikingatiden.

T.p.q. (terminus post quem)

T.p.q. anger tidigast möjliga nedläggningsdatum för ett fynd. Det yngsta myntet avgör t.p.q.

Typ

En grupp mynt med samma motiv på åt- resp. frånsida. Små skillnader såsom varierande inskriftstexter tas ej hänsyn till vid typindelningen förutsatt att inskriften innehåller samma information. För de mynt vars *myntherre* är känd utgör denne utgångspunkt för typbeteckning. Exempelvis så är typ 2:1c för det västfrisiska området beteckningen för den *andra* myntherren kronologiskt, dvs Egbert I i det här fallet.

1.:an står för den *första* orten i ordningen (eftersom han präglar på flera orter).

Det lilla c:et anger den *egentliga* typen eftersom Egbert präglar tre olika typer. Således är det den tredje typen *kronologiskt* av den andra myntherrens typer. För de mynttyper där det saknas uppgifter om myntherre utgör *myntorten* utgångspunkt för typbeteckning. Så ser vi exempelvis under Emden typen 2. Det är då den andra typen som präglas i Emden kronologiskt sett.

Variant

Normalt betecknar variant en motivvariation inom en typ. I denna uppsats används den även för en annan beteckning. Bruno III präglar exempelvis sin mynttyp på flera orter. Typen är samma men myntorten varierar. Variant är därför i detta fall uttryck för *ortsbestämningen* av en typ, och påvisas med hjälp av underbeteckningar till typen. Typ 1:4a för det västfrisiska området betyder alltså *första* myntherren i kronologin (Bruno III), *fjärde* myntorten i Västfriesland dvs. *varianten* (i det här fallet Leeuwarden).

Åtsida

Betecknar vanligen den sida som bär myntherrens namn. Se i övrigt under frånsida här ovan.

1.6 TEORI OCH METOD

Uppsatsen bygger på en kvantitativ jämförande analys av de frisiska mynt från vikingatiden som ingår i de svenska skatt- och lösfynden.

Till detta kommer även en kvalitativ analys av materialet samt litteraturstudier vars syfte är att understödja tolkningar baserade på den kvantitativa studien.

Kvantitativ analys

Denna bygger på förhållandet mellan tid och mängd. Varje enskild mynttyp sorteras efter t.p.q. Sammanställningen redovisas i histogram där varje stapel representerar ett decennium. Den övre stapeln visar antal mynt av en typ per decennium och den undre antal fynd.

Med hjälp av dessa histogram kan man studera när en typ kommer in i landet, i vilken omfattning och i viss mån när importen upphör. Genom detta förfarande går det att upprätta en absolut kronologi. Första gången en typ dyker upp indikerar när präglingen tar sin början. Det har visat sig att de flesta typer hamnar i svensk jord ganska snart efter det att de börjar präglas. Tidsrymden mellan första prägling av en typ och första nedläggning är i regel mellan några månader upp till något år.

Antalet mynt per decennium kan sägas visa på en hel rad saker. Många mynt under en tioårsperiod visar antingen på en omfattande import och/eller en omfattande präglingsverksamhet.

Sett över hela importtiden går det vanligen att med hjälp av import/nedläggningstoppen (dvs. högsta stapeln) att säga när präglingen avslutas. Genom tidigare arbeten har det visat sig att nedläggningstoppen infaller ca ett decennium *efter* att en typ slutar präglas.

Sammanfattningsvis kan man säga att histogrammen visar typens präglingstid samt omfattning. Detta förutsatt att det var frågan om *direktimport*. Om det skulle vara frågan om sekundära kontakter (dvs. att mynten kommit till våra förfäder via en mellanhand) så innebär det att präglingstiden och importtiden inte infaller samtidigt. En fördröjning skulle i så fall visa sig.

Vad gäller de frisiska mynten så finns det en del problem att ta hänsyn till. Många av typerna är (som nämnts) anonyma, vilket i princip innebär att det är omöjligt att koppla dem till någon myntherre. I normala fall kan man med hjälp av myntherrens ämbetsperiod se om de resultat som visas i histogrammet är rimliga. Om man exempelvis vet att greve X regerade mellan 1010 och 1030 och en typ (som förs till X) dyker upp i fynd nedlagda kring 1012 kan man anta att: A) Är rätt myntherre. B) är frågan om direktimport. C) typen ifråga är dennes första typ (om flera typer är präglade av samme myntherre). För många av de frisiska mynttyperna gäller alltså inte detta. De enda fakta som finns är *när* mynten kommer till Sverige och i vilken omfattning, samt när de upphör att importeras.

Kvalitativ analys

Anonymitetsproblemet hos de frisiska mynten går i viss mån att kringgå. Eftersom de är präglade inom samma område bör de följa ungefär samma viktstandard. Om man studerar vikten utifrån det antagandet så kan man utesluta vissa mynttyper i samband med vissa orter. Om en typ har en snittvikt på 0.97g och förs till en myntort där övriga typer har en snittvikt kring 0.66g så är det förmodligen så att typen ifråga är präglad på en annan ort.

Förutom vikten bör man också studera mynten stilistiskt. En stilanalys kan inte sägas vara objektiv i någon precis mening. Det kan finnas vissa detaljer som är utmärkande för en viss ort men risken finns alltid att det förekommer efterpräglningar från andra orter. Om vikt, tidsperiod och stil korrelerar så är stilen ett stöd för tesen att just den typen verkligen är präglad på orten ifråga även om myntortens och mynherrens namn saknas.

Litteraturstudier

I princip gäller det att ta reda på efter vilka kriterier de tidigare forskarna har fört typer till det frisiska området. Om exempelvis Dannenberg har tagit upp en typ som frisisk enbart på grund av stil så finns risken att den betecknas som frisisk även i den senare forskningen utan att någon sett på exempelvis snittvikten för typen. Det är alltså frågan om att dels ta del av den tidigare forskningen och dels att jämföra dess resultat med de uppgifter som framkommer genom den här genomförda analysen.

1.7 MATERIAL

Materialinsamling

Denna tillgick på så vis att författaren utgick från Gert Hatz publikation "Handel und Verkehr zwischen dem Deutschen Reich und Schweden in der späten Wikingerzeit". Där finns redovisat alla fynd (med tyska mynt) som gjorts i Sverige fram till 1974. Den sammanställningen bygger på opublicerade listor med preliminära bestämningar av de bevarade mynten från fynd med tyska mynt. Listorna är sammanställda av Vera och Gert Hatz samt Peter Berghaus. Här passar jag på att tacka dem för möjligheten att använda dessa listor utan vars förekomst mitt arbete hade varit en omöjlighet. Fynd gjorda under perioden 1974-1991 finns publicerade i NNÅ. Senare fynd finns endast redovisade i manuskriptform. Även dessa har jag genom Kenneth Jonsson haft tillgång till. Omkring en fjärdedel av fyndmaterialet finns redovisat i CNS (Corpus Nummorum Saeculorum). Den serien ges ut i syfte att publicera fynden i detalj. I de fall där fynden är upptagna i CNS är det de uppgifterna författaren utgått ifrån då de är mer detaljerade än i övriga källor. Några mynt har inte gått att finna beskrivningar på i ovanstående verk. I de flesta fall har dessa då bestämts med hjälp av arkivlistor. Ett smärre antal mynt har författaren bestämt på KMK under överinseende av Kenneth Jonsson.

De t.p.q. angivelser som anges i texten bygger på Kenneth Jonssons "Finds of Viking-Age coins in Sweden" (manuskript).

Då en del i uppsatsen förekommande mynttyper är dåligt företrädda i de svenska fynden var det nödvändigt att gå utanför det svenska området för att kunna få en heltäckande bild av den frisiska myntningen. Det område som av den anledningen studerats är i första hand det ryska området där de frisiska mynten utgör en betydande andel. Även en del polska och baltiska fynd var i sammanhanget av intresse. Sista delen av själva materialinsamlingen var att studera en del fynd som gjorts i Tyskland (exempelvis Dietrichsfeld 1 och 2) samt ett fynd gjort i Schweiz (Corcelles).

Vissa typer förekommer i svenska fynd så sparsamt att t.p.q. är missvisande. Anonyma typer vars präglingsort sökes kan eventuellt bestämmas med ledning av ett fynd på, eller i närheten av, präglingsorten. I ett sådant fall är det ett implicit antagande att om det exempelvis finns ett fynd med en viss sammansättning (ex litet antal typer, många mynt) och den sammansättningen inte förekommer någon annanstans, så är det troligt att fyndet ligger nära präglingsorten. Ett sådant fynd är Dietrichsfeldsfyndet. Detta är av högsta intresse för detta arbete då Dietrichsfeld ligger i Ostfriesland. Den närmsta kända vikingatida myntorten är Jever.

1.8 TIDIGARE FORSKNING - ALLMÄNT

Amatörforskaren Hermann Dannenberg skrev om tyska vikingatida mynt i "Die deutschen Münzen der sächsischen und fränkischen Kaiserzeit", vilken utgavs 1876. Ytterligare tre band utkom fram till 1905 med tillägg och ändringar. Mynttyperna är ordnade efter präglingsort och är i de flesta fall avbildade. Förutom detta ger Dannenberg en utförlig beskrivning av själva myntens utseende och en lika utförlig bakgrundsbeskrivning av myntorternas historia samt en sammanställning av det dåtida forskningsläget.

Ostfriesland som under vikingatiden ingår i stamhertigdömet Sachsen behandlades av Vera Jammer (Hatz) i "Die anfänge der Münzprägung in Sachsen" (1952).

Det västfrisiska området behandlades av Günther Albrecht i "Das Münzwesen im niederlothringischen und friesischen Raum" (1959).

Man kan således konstatera att det för hela Friesland finns två större verk att utgå ifrån. Det finns också ett flertal mindre artiklar som författaren tagit del av. Bland de viktigaste kan nämnas Karl Kennepohls artikel "Beiträge zum Geldumlauf in Ostfriesland von der Karolingerzeit bis zum beginn des 15. Jahrhunderts" (1951).

1.9 DEN FRISISKA VIKTSTANDARDEN

Det otvivelaktigt mest utmärkande för de frisiska mynten är att de är oerhört lätta. Vikten varierar mellan 0,50 g och 1,00 g. Tendensen är dessutom att vikten minskar med åren (Ilisch 1990,130). Omkring år 1000 hade det i Friesland utvecklats två viktstandarder, en östlig om ca 1,0 g och en västlig om ca 0,70-0,79 g. (Ilisch & Jonsson 1993,125.). Att de frisiska mynten väger mindre än övriga är av utomordentlig betydelse för det här arbetet då det i vissa fall är det som avgör att de förs till detta område, och vart inom området. Enligt de viktuppgifter författaren haft tillgång till så förefaller den västfrisiska viktstandarden vara ytterligare något lägre. På grund av tidsbrist har det emellertid inte varit möjligt att sammanställa dessa uppgifter mer översiktligt. Om man skulle göra det blir resultatet förmodligen att det går att skilja ut tre olika områden i Friesland.

2 ANALYS

Presentationen görs i geografisk ordning från väster till öster. De västfrisiska präglingarna redovisas med myntherrarna som utgångspunkt medan de östfrisiska präglingarna redovisas med myntorterna som utgångspunkt.

2.1 VÄSTFRIESLAND - BRUNONERNA

Brunonerna är en beteckning på Braunschweig-grevarna som får sina besittningar i Friesland genom att Ludolf (+1038) gifter sig med Gertrud, dotter till greve Arnold från Gent. Urkundliga mynträttsförläningar saknas för dessa grevar och det förblir osäkert huruvida de verkligen erhållit mynträtt eller om de myntat på eget bevåg (Albrecht 1959, 112).

Myntningen är typmässigt välordnad och sker på ett flertal orter.

2.1.1 Greve Bruno III 1038-1057

Myntbeskrivning samt tidigare forskning

Bruno III (son till Ludolf) var greve i Friesland från 1038 fram till sin död 1057. Bruno III inleder myntningen och han myntade på ett flertal orter men typen var en och samma (Dbg 498-509). På Åtsidan ses ett krönt kungahuvud i profil med en kors-spira framför, detta i en ring. området utanför ringen bär inskriften HENRICUS REX. På frånsidan syns BRVN som inskrift rakt över myntet horisontalt. Längs med kanten av mynten står myntortens namn, exempelvis DOCC-VGGA för Dokkum. Varianter förekommer. Den vanligaste skillnaden är att stavningen av myntorten är annorlunda eller att någon av bokstäverna (eller alla) är av retrograd karaktär (spegelvända, bakvända). Ibland börjar myntortens namn ovanför BRVN och ibland nedanför. De orter som Bruno III präglar i är Dokkum, Bolsward, Leeuwarden och Stavoren.

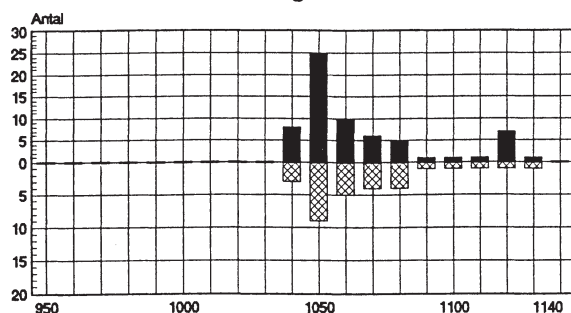
Detta är i korthet vad Dannenberg (Dbg, 202) säger om dessa mynt. Han för typen till Friesland och Bruno III och stöder sig på den tidigare forskningen, framför allt v.d. Chijs "de munten van Friesland etc." utgiven 1855. Dannenberg nämner också Morel-Fatio som vill föra mynten till det schweiziska området, vilket Dannenberg betecknar som obegripligt. Albrechts arbete ger inte uttryck för någon annorlunda uppfattning kring Brunos myntning, förutom att det faktum att Dbg 500 har omskriften HEINRICVS IMP måste innebära att det är präglat efter 1046, dvs det året då Heinrich blir krönt till Kejsare. I en not (Albrecht, 115) ger han uttryck för uppfattningen att det inte innebär att de övriga av Bruno III:es mynt skulle vara präglade före 1046.

Albrecht (med hänvisning till Gaetens) anser att Dbg 501 är en efterpräglings då kräklän antas utmärka en biskoplig myntning, och då sannolikt för biskop Bernold (1027-1054) av Utrecht (myntort Groningen). Bernolds huvudtyp Dbg 558 har i fynden t.p.q. 1042 (Nyköping, Sö. och Frösslunda, Stenåsa, Öl.). Dessutom finns ytterligare en typ för Bernold, Dbg 559 präglad i Groningen. Dbg 501 passar inte in av en rad anledningar i kronologin för Groningen. För det första är Dbg 558 och Dbg 559 stora typer medan Dbg 501 inte är det, och t.p.q. för Dbg 501 är 1045 vilket skulle innebära att man har inlett med en omfattande myntning med stora typer för att sedan prägla en liten typ, vilket inte är rimligt. För det andra är typerna självständiga varför det inte finns någon anledning till att göra efterpräglings. I svenska fynd är typen endast känd i 2 ex. vilket föranleder författaren att tro att det rör sig om ett gravöfel.

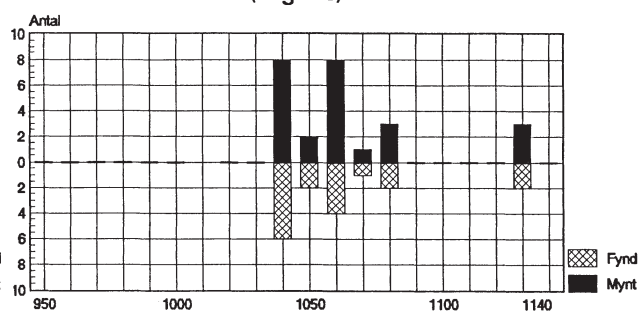
Absolut kronologi

Om man kan förutsätta att de svenska fynden utgör en representativ fördelning mellan de olika orterna framgår det att Dokkum var huvudmyntort för Brunos präglings. T.p.q. för denna typ infaller 1046 för varianterna Dbg 498, 499, 502 och 503 vilket leder till antagandet att myntningen bör ha kommit igång omkring 1045 på de orterna. Det kan vara så att myntningen på någon ort (förslagsvis *inte* Dokkum) börjat redan tidigare, men att det inte går att se eftersom myntimporten är så låg under perioden mellan 1038 och 1045 (endast 37 fynd, varav hela 20 st. är lösfynd, vilket innebär endast 17 skattfynd på 7 år (2,04 fynd/år). Eftersom Bruno III går ur tiden år 1057 kan vi anta att präglingsstiden är omkring 10 år. Toppen av importen infaller under 1060-talet för Dbg 499, Dbg 502, Dbg 501 och Dbg 498. Detta pekar på att huvuddelen av myntmängden är präglad under 1050-talet. I och med det så förefaller också Albrechts antagande (att mynt präglade efter 1046 behåller omskriften HEINRICVS REX) vara riktigt. Den absoluta dateringen för typen blir 1045-1057. Eftersom omskriften på Dbg 504-509 är helt otydbara så är inget annat att göra än att låta dessa förbli obestämda. Kanske kommer de att kunna föras till någon av myntorterna med hjälp av framtida stampkopplingar.

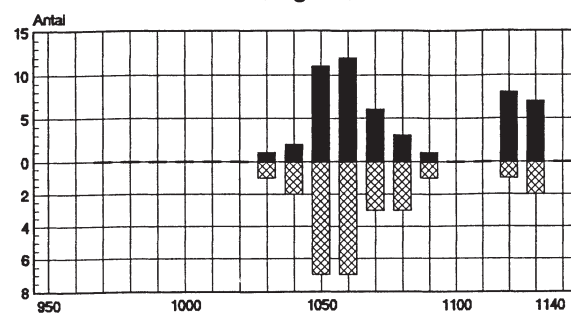
Typ 1:2a Västfriesland
Stavoren
(Dbg 503)

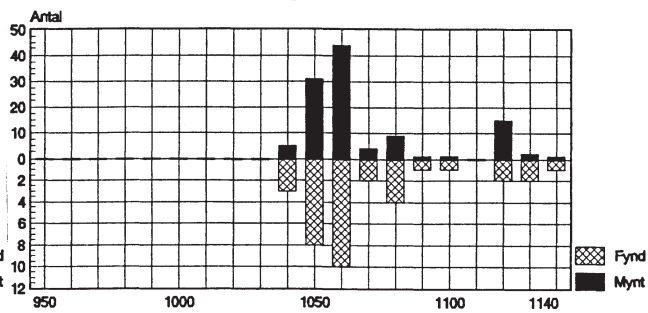
Typ 1:3a Västfriesland
Bolsward
(Dbg 498)

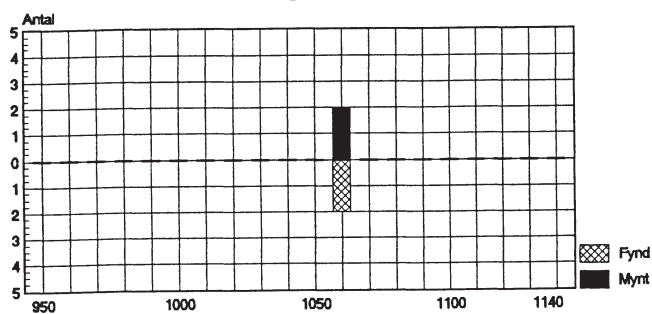
Typ 1:4a Västfriesland
Leeuwarden
(Dbg 502)

Typ 1:5a Västfriesland
Dokkum
(Dbg 499)

Typ 1:5b Västfriesland
Dokkum
(Dbg 501)

Greve Bruno III

<i>Typ</i>	<i>Dbg</i>	<i>T.p.q.</i>	<i>Präglingstid</i>	<i>Antal</i>	<i>Ort</i>
1:2a	503	1046	1045-1057	65	Stavoren
1:3a	498	1046	1045-1047	25	Bolsward
1:4a	502	1046	1045-1057	52	Leeuwarden
1:5a	499	1046	1045-1057	114	Dokkum
1:5b	501	1060	1045-1057	2	Dokkum
1:8a1	502f	-	-	-	Obestämd
1:8a2	504	-	-	-	Obestämd
1:8a3	505	-	-	-	Obestämd
1:8a4	506	-	-	-	Obestämd
1:8a5	507	-	-	-	Obestämd
1:8a6	508	-	-	-	Obestämd
1:8a7	509	-	-	-	Obestämd

2.1.2 Greve Egbert I (1057-1068)

Det finns fyra olika typer som bär namnet ECBERTVS. Eftersom det finns två Egbert som regerade efter varandra förefaller det rimligt att de åtminstone har präglat var sin typ. Om så är fallet så blir två typer över. Dessa har antingen den ene eller den andre präglat eller också har de präglat var sin av dessa.

Myntbeskrivning samt tidigare forskning

Bruno III efterträds av brodern Egbert I. De typer som Dannenberg tillför honom är Dbg 510-525. Dbg 510 har på åtsidan återfinns samma kejsarbild som på Brunos mynt. Omskriften ersätts emellertid med ECBERTVS. Frånsidan följer också den Brunos mynt utseendemässigt och inskriften mellan pärllinjerna är fortfarande BRVN. Här är omskriften HRON+SEL. Dbg 511 har på åtsidan ett kors med fyra kulor samt omskriften ECBERTVS. Frånsidan har kvar pärllinjerna tvärs över myntet men emellan dessa återfinns nu inskriften BO.RD. Omskriften är NERE RERE. Dbg 512-525 har på åtsidan omskriften ECBERTUS och på frånsidan myntortens namn som omskrift. Kors med fyra kulor på antingen åt eller frånsida, samt pärllinjerna med inskriften NOTA alternativt MOTA på antingen åt eller frånsida. Vanligast är att åtsidan har kors med fyra kulor. Dbg 510 för Dannenberg till Egbert I då myntet i princip är av Brunos typ, men bär Egberts namn. Dbg 511 för han också till Egbert I av samma anledning, fortfarande är inflytandet från Brunomynten tydligt. Dbg 512-525 är en helt ny typ men Dannenberg för också denna till Egbert I. Albrecht instämmer i allt väsentligt Dannenbergs åsikter. Han tillägger dock att Dbg 1856 och Dbg 1301 troligen också kan föras till Egbert I då dessa mynt uppvisar uppenbara likheter med Dbg 512-525.

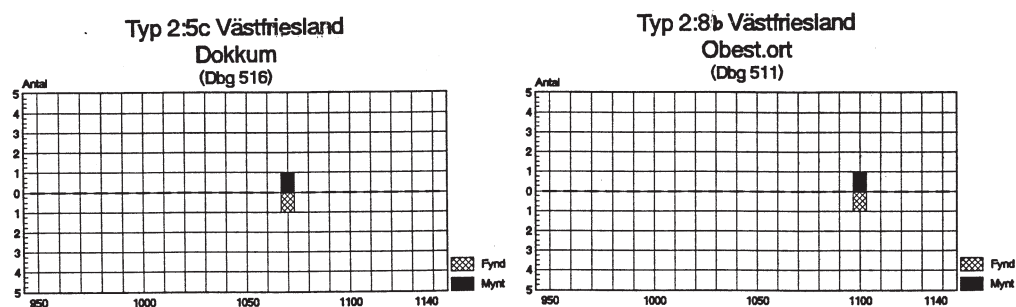
Eftersom namnkombinationen BRVN / ECBERTVS förekommer på Dbg 510 och att det uppenbarligen är förknippat med både Bruno-typen och Egberttypen (NOTA-typen) så indikerar detta att det inte kan vara frågan om några andra präglingsherrar. Av det följer att det är rimligt att anta att dessa mynt verkligen är att föra till Brunonerna precis som tidigare forskare har gjort.

Relativ kronologi

För att skilja Egbert I:s och Egbert II:s mynttyper åt krävs ett fynd med t.p.q. som ligger inom Egbert I:s regeringsperiod men före Egbert II:s. Om det fanns ett sådant fynd som innehöll endast en av de två typerna så vore det ett bevis på att just den typen präglades av Egbert I och den andra av Egbert II. Så är nu icke fallet. Trots en genomgång av litteratur som behandlar en rad ryska, finska och polska fynd så finns inget fynd med t.p.q. före 1068 dvs då Egbert II tillträder efter fadern. Den traditionella åsikten att Egbert I präglade de typer som anges ovan stämmer dock bäst överens typologiskt. Precis som Dannenberg förespråkar så är det rimligt att det är Egbert I som präglar Dbg 510-511 då den typen är en nära nog exakt kopia av broderns mynt. Detsamma gäller den i övrigt föreslagna utvecklingen, dvs. att han sedan präglar Dbg 512-525. Även här syns tydliga spår från de föregående typerna. Den karakteristiska pärlinjen finns t.ex. kvar. Således kan resultatet av studierna av den här typen sägas vara att inget nytt har framkommit som inte tidigare varit känt. Den inbördes ordningen för Egbert I:s mynt är således att Dbg 410 präglades först, därefter präglades Dbg 411, och slutligen präglades Dbg 412-425.

Albrechts åsikt att Dbg 1301 skulle vara präglad av Egbert I är däremot med all säkerhet oriktig. Dels så infaller T.p.q för ett av de här mynten redan 1047, vilket är tio år före Egbert I tar över efter brodern. Ett annat mynt av samma typ har T.p.q 1053 vilket ligger fyra år för tidigt för att det ska kunna vara präglad av Egbert I. Endast ett av de tre mynt av typen som är funna i Sverige faller inom hans regeringsperiod och det har t.p.q 1089. Således passar det inte tidsmässigt att ange Egbert I som präglingsherre. Ytterligare en omständighet som är att beakta är att viktuppgiften för det mynt som hittats i Sanda är 1,02g vilket är en alldeles för hög siffra. Helmer Salmo beskriver också ett av samma typ och vikten för det är 1,09g (Salmo 93:94). Sammantaget pekar alla fakta på att typen är präglad tidigare och dessutom, om det är präglad i Friesland, att det snarare är av östfrisisk härkomst (se Jever framledes). Huruvida han har rätt i att Dbg 1856 är präglad av Egbert I är svårare att avgöra. Eftersom myntet endast är representerat med blott ett enda exemplar i svenska fynd så ger inte det några upplysningar som är tillförlitliga. Exemplet är hittat i Venngarn med t.p.q. 1079 vilket stämmer bra med en datering till Egbert I. Vikten går inte att bestämma med säkerhet eftersom myntet är halverat. Halvan väger 0,40g vilket indikerar att myntets totalvikt bör ha varit kring 0,80g. Om så är fallet så är det en något för hög siffra jämfört med övriga västfrisiska mynt. På grund av den stora osäkerhet som råder kring denna typ så förs den inte in i den här föreslagna kronologin. Istället får typen ta plats bland de obestämda typerna.

Även om det inte går att utläsa av histogrammet är det troligt att de första två typerna har kortast präglingstid. De typerna är mer eller mindre en fortsättning på Bruno III:s myntning. Den tredje typen har mer karaktären av en "egen" typ vilket gör det mer rimligt att den har en längre präglingstid. Kanske var det så att Bruno III dog precis när en ny emission skulle lanseras. Om så, är det inte omöjligt att Egbert I helt enkelt satte sitt namn istället för regentens (alltså Egbert istället för Heinrich) på Dbg 510. Den andra typen (Dbg 511) är i princip identisk med den slutgiltiga typen (Dbg 512-525). Enda skillnaden är att Åt- och frånsida byter plats sånär som på omskriften, och att BORD ersätts av NOTA.

Greve Egbert I

Typ	Dbg	T.p.q.	Präglingstid	Antal	Ort
2:8a	510	-	1057-1058	-	Obestämd
2:8b	511	1106	1059-1060	1	Obestämd
2:1c	517	-	1060-1068	-	Emnighem
2:1c	518	-	1060-1068	-	Emnighem
2:2c	521	-	1060-1068	-	Stavoren
2:2c	522	-	1060-1068	-	Stavoren
2:3c	513	-	1060-1068	-	Bolsward
2:3c	514	-	1060-1068	-	Bolsward
2:4c	519	-	1060-1068	-	Leeuwarden
2:5c	516	1079	1060-1068	1	Dokkum
2:8c1	523	-	1060-1068	-	Obestämd
2:8c2	-	-	1060-1068	-	Bolsward & Stavoren
2:8c3	524	-	1060-1068	-	Obestämd
2:8c4	525	-	1060-1068	-	Obestämd

2.1.3 Greve Egbert II 1068-1090

Eftersom det redan har konstaterats att Dannenbergs (och Albrechts) åsikt att Dbg 510-525 är präglade av Egbert I är trovärdig så återstår endast en typ. Det är Dbg 526-538.

Myntbeskrivning samt tidigare forskning

Egbert II ägnar, till skillnad från sin far och farbror, sitt liv åt att bekämpa kejsaren och strävar själv efter makten och kronan. År 1090 blev han emellertid slagen utan att uppsåtet lyckats. Egbert II:s mynt är Dbg 526-538. På åtsidan syns ett skäggigt huvud i enface med omskriften ECBERTVS. På frånsidan är avbildade de heliga Simon och Judas med myntortsnamnet som omskrift. Frånsidans Simon och Judas är samma som på Goslar-präglingarna. Så långt enligt Dannenberg (s 208).

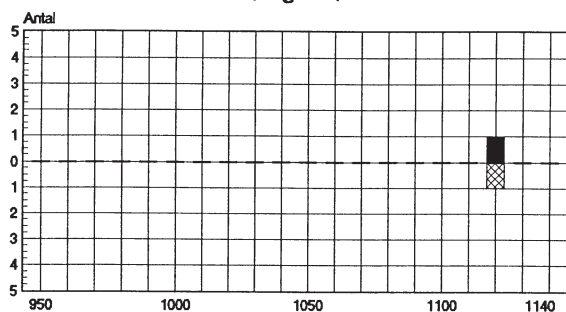
Albrecht påpekar att Egbert II har ganska kort om tid att prägla mynt i Stavoren då han avsäger sig detta grevskap redan 1077 (Albrecht 117).

Absolut kronologi

Egbert II tar över efter fadern 1068. Förmodligen börjar myntningen av hans mynttyp kort därefter. Det finns åtminstone ett större fynd med t.p.q 1068 (Fjälkinge) som indikerar det. Förutom det finns ett fynd med t.p.q 1071 (Österlings) vilket också är relativt stort. Det mest logiska är sedan att han fortsätter att mynta fram till åtminstone 1077 då han (som nämnts ovan) avsäger sig grevskapet på den orten 1077. Det finns en möjlighet att den som övertar det grevskapet fortsätter att prägla hans mynttyp men utan hans namn. Dbg 533 har inte ECBERTVS som omskrift utan istället NORV T SAI. Således kan den typen vara präglad efter 1077, och i så fall så ska den inte tas upp under Egbert II. Vad som är alldeles klart och knappast en nyhet däremot, är att Dbg 532 inte kan vara präglad efter 1077. Det vore rätt orimligt att han skulle fortsätta själv att mynta på en ort som han inte längre styr över. Eftersom Dbg 533 inte finns representerad i det svenska fyndmaterialet så går det inte med utgångspunkt från det att föreslå någon präglingstid. Frågan är dessutom huruvida myntbestämningen i listorna stämmer vad gäller Dbg 532. I något fall skulle det kunna vara 533 som är den rätta bestämningen. De övriga myntorterna kan eventuellt ha upphört med sin präglingssamhet

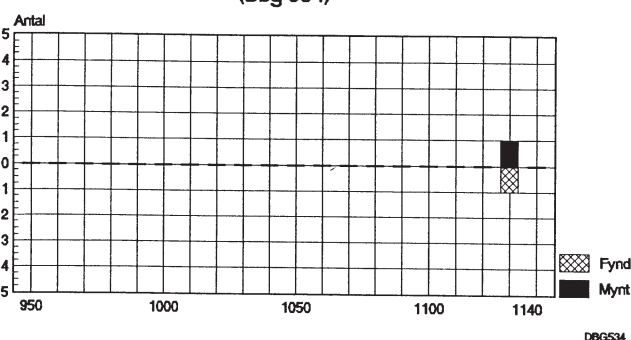
samtidigt som Stavoren eftersom det finns så få mynt av dessa i de svenska fynden. Ett alternativ är att någon av de orter som inte har t.p.q. före 1077 har börjat mynta efter det att Egbert II mister Stavoren.

Typ 3:1a Västfriesland
Emnighem
(Dbg 529)

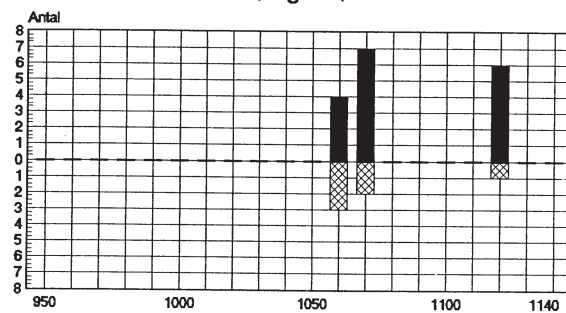
DBG529

Typ 3:6a Västfriesland
Winsum
(Dbg 534)

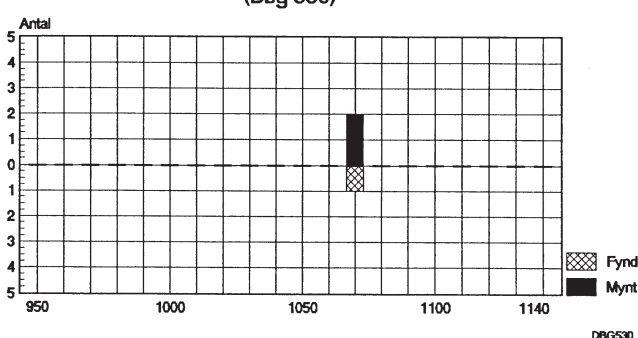
DBG534

Typ 3:2a Västfriesland
Stavoren
(Dbg 532)

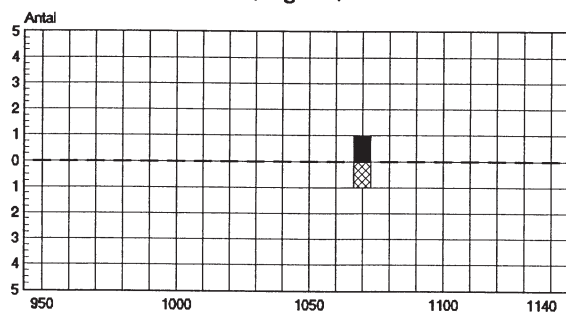
DBG532

Typ 3:7a Västfriesland
Garrelswear
(Dbg 530)

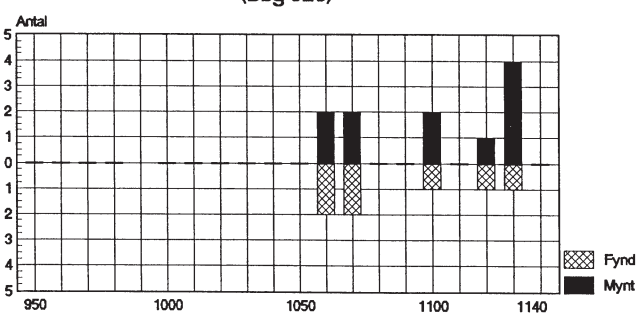

DBG530

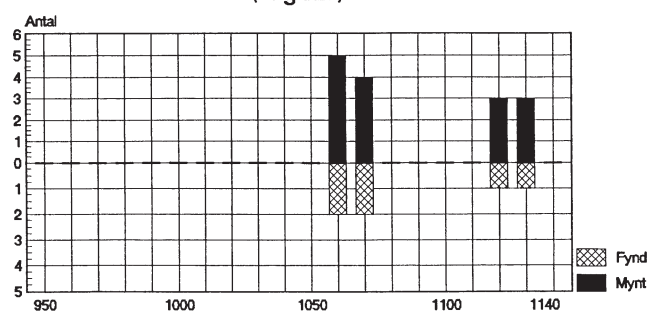
Typ 3:3a Västfriesland
Bolsward
(Dbg 527)

Typ 3:8a.2 Västfriesland
Obest.ort
(Dbg 526)

Typ 3:5a Västfriesland
Dokkum
(Dbg 528)

DBG528

Greve Ebger II

<i>Typ</i>	<i>Dbg</i>	<i>T.p.q.</i>	<i>Präglingstid</i>	<i>Antal</i>	<i>Ort</i>
3:1a	529	1120	1068-1090	1	Emnighem
3:2a	532	1068	1068-1077	17	Stavoren
3:2b	533	-	-	-	Stavoren
3:3a	527	1079	1068-1090	1	Bolsward
3:4a	531	-	1068-1090	-	Leeuwarden
3:5a	528	1071	1068-1090	15	Dokkum
3:6a	534	1130	1068-1090	1	Winsum
3:7a	530	1079	1068-1090	2	Garrelsweer
3:8a1	-	-	-	-	Obestämd
3:8a2	526	1106	1068-1090	1	Obestämd
3:8a3	496	-	-	-	Obestämd
3:8a4	535	-	-	-	Obestämd
3:8a5	536	-	-	-	Obestämd
3:8a6	537	-	-	-	Obestämd
3:8a7	538	-	-	-	Obestämd

2.2 Ostfriesland

Jammer (Hatz) tar inte upp någon diskussion kring de obestämda mynten från östra Friesland. Således återstår endast Dannenbergs forskning kring dessa typer.

2.2.1. Emden

Dbg 1309

Myntbeskrivning samt tidigare forskning

Typen är en sk XPISTIANA RELIGIO-efterprägling. På åtsidan syns något som endera kan tolkas som en husgavel eller en biskopsmössa samt förvirrade omskrifter. Förmodligen föreställer bilden en karolingisk kyrka. På frånsidan syns ett kors med fyra kulor och även här förvirrade omskrifter.

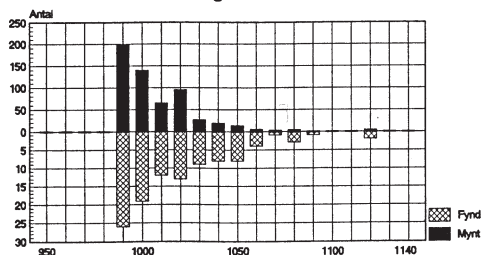
Den här typen anser Dannenberg vara präglad norrut. Han anger inte varför han tror det, men förmodligen tar han då hänsyn till typens ringa vikt. Den datering som Dbg förespråkar är kort före år 1000. Han nämner att den är en efterprägling av Ludvig den frommes mynt, men föreslår ingen präglingsherre.

Typen är utan tvivel den absolut vanligaste frisiska typen i svenska fynd (578ex). Vikten ligger på ca 0,75g i snitt. Förut fördes typen till Jever eftersom det var den myntort som låg närmast det stora Dietrichsfeldfyndet där Dbg 1309 ingår med ett betydande antal. Eftersom det finns ett antal mynttyper från samma period som också de är av östfrisisk härkomst, men väger något mer, (Dbg 1298, Häv 118, etc), så förs de typerna till Jever som är den östligaste myntorten. Anledningen är att de lättare mynten förmodligen ligger närmre det västfrisiska området vars viktstandard är lägre. Jever har troligen präglat de tyngsta frisiska mynten.

Datering

Enligt histogrammet kommer Dbg 1309 in till Sverige under 990-talet (t.p.q. är 991) och förekommer under det årtiondet med 200 exemplar fördelat på 26 fynd. Därefter sjunker antalet per decennium stadigt. Eftersom kurvan faller kraftigt direkt så rör det sig om en kort präglings- och importperiod. Toppen på importen infaller samma decennium som typen börjar präglas. Om den hade börjat att präglas under 980-talet så borde ett eller annat mynt ha dykt upp i de svenska fynden redan då. Det är alltså med all sannolikhet en kort och intensiv prägling. En trolig präglingsperiod är mellan 990 och 1000.

Typ 1 EMDEN
(Dbg 1309)

Myntbeskrivning samt tidigare forskning

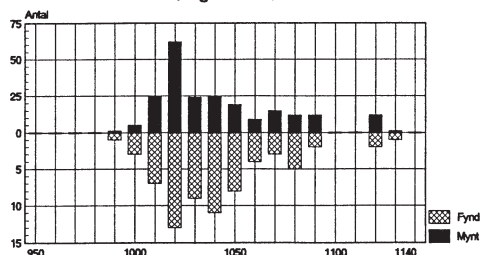
Kännetecknande för dessa två typer är att de bär fullständigt förvirrade inskrifter på både åt- och frånsida. Dbg 1299a har små ringar med kors på båda sidorna varav det ena har kulor i vinklarna. Åtsidans kors ett sk triangelkors. 1299b har på åtsidan inget kors i den lilla ringen utan istället en punkt. Dannenberg anser att typen är efterpräglings av hertig Bernhards mynttyp som präglades i Lüneburg. I övrigt har han inga kommentarer förutom att han för dem till Friesland.

Eftersom de här mynten förekommer rikligt i Dietrichsfeldsfyndet i ungefär samma omfattning som Dbg 1309 så kan man tänka sig att de kommer från samma myntort. Vikten är ca 0,76-0,80g vilket pekar på en västlig härkomst *från en ort belägen i Ostfriesland*, och därmed Emden.

Datering

T.p.q. för dessa typer är 999. Histogrammet visar en rejäl topp under 1020-talet vilket indikerar att präglingen upphör under 1010-tal. Trolig präglingstid är från ca 1000 t.o.m ca 1015. Om bestämningarna av de två tidigaste mynten av den här typen är riktig föreligger det ingen inbördes kronologisk skillnad. Dock kan så vara fallet vilket då innebär att Dbg 1299b börjar präglas något tidigare än Dbg 1299a.

Typ 2 EMDEN
(Dbg 1299a/b)

Dbg 1959a och 1959b

Myntbeskrivning samt tidigare forskning

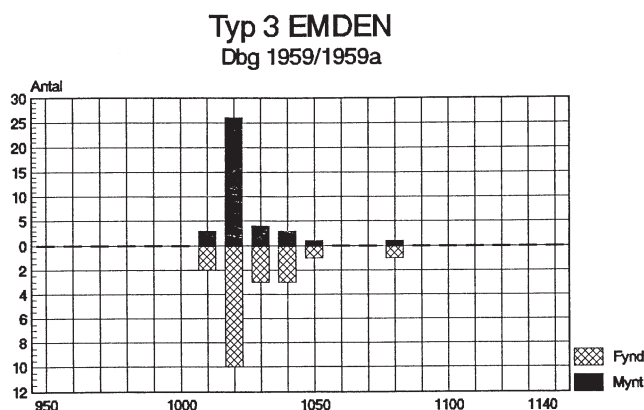
Dbg 1959a och Dbg 1959b har på åtsidan en slags korsformig (från kant till kant) samling med likartade tecken som skulle kunna symbolisera bokstäver. På 1959b kan man bland annat ana ett R. I mitten av myntet, mitt i denna korsformiga figur så är en ring. Denna ring kan tolkas som ett O. På åtsidan syns

en ring med ett kors med fyra kulor samt en förvildad omskrift. Dannenberg resonerar inte kring typen utan nöjer sig med att konstatera att det förmodligen rör sig om en frisisk prägling.

Även denna typ förekommer i Dietrichsfeldfyndet. Pga vikten som är nästan exakt 0,70g så kan typen föras till Emden precis som de ovanstående typerna.

Datering

Den troliga präglingstiden är omkring 1015 t.o.m ca 1025. Det antagandet grundas på att den bör följa direkt på Dbg 1299a och b, samt att tidigaste t.p.q. för typen är 1018.

Greve Hermann von Kalvelage (1020-1051) (Dbg 772/773)

Myntbeskrivning samt tidigare forskning

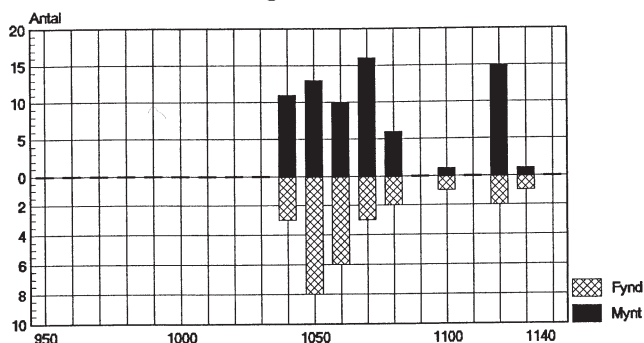
Dbg 772 och Dbg 773 är i stort identiska och får anses vara samma typ. Åtsidan har en kungabild i profil med inskriften HERIMAN (Dbg 772) alternativt HEREMON (Dbg 773). På åtsidan ett streckat kors från kant till kant med halvcirkelstreck i ändarna. I de fyra fälten är inskriften (fr. v. till h.) + A MV TH ON (Dbg 772) alternativt + A HN TH ON (Dbg 773). Jammer (Hatz) anger greve Hermann von Kalvelage som myntherre. Dennes ämbetsperiod sträcker sig från år 1020 till år 1051 (Jammer 1952, 92-94). Hon stöder antagandet på en rad fakta. Bla. utesluts en Hermann von Sachsen pga att myntet måste ha präglats före 1048. Eftersom att Hermann von Sachsens far (hertig Bernhard II) inte dör förrän 1059 så kan inte sonen ha inlett någon myntprägling före det året. En annan som också utesluts är Hermann von Werl. Orsaken är att det för släkten Werl inte finns några urkundliga bevis på att de skulle haft egendomar i det frisiska området.

Datering

Att mynten måste ha börjat att präglas före 1048 stämmer väl överens med fynddateringarna. Det finns två fynd som har t.p.q. 1047 (Lilla Klintegårde, Go och Sanda, Dr) där Dbg 772 och 773 ingår. Vad som inte ser så bra ut är att toppen av skattnedläggningen infaller under 1070-talet. Dessutom finns 15 ex fördelat på två fynd med t.p.q. 1120 (Johannishus och Runsberga). De två sista är avgjort inte att ta hänsyn till, men det är ändå underligt att de flesta mynten kommer in under perioden *efter* 1050. Om Hermann von Kalvelage är präglingsherre så borde typen upphöra att präglas 1051. I sådant fall ser histogrammet oerhört konstigt ut. Det borde ha haft toppen under 1050-tal och sedan borde staplarna visat på en gradvis lägre nedläggningsfrekvens decenium för decenium. Trots den här diskrepansen mellan teori och fakta så finns ingen bättre förklaring än den som Jammer (Hatz) omfattar. Enligt Kenneth Jonsson kan Hermann von Werl inte vara myntherre då denne är för tidig (Jonsson, muntl. medd., nov. 1993). Eftersom tidigaste t.p.q. är 1047 bör myntningen ha kommit

igång omkring 1045. Präglingstiden blir då 1045-1051 förutsatt att Hermann von Kalvelage är den rätta myntherren.

Typ 4 EMDEN (Dbg 772/773)

Kung Heinrich IV eller Heinrich V? (1056-1105) (Dbg 1831)

Myntbeskrivning samt tidigare forskning

Typen är Dbg 1831. På åtsidan är en krönt kung i halvfigur avbildad. I höger hand har han en korsstav och i den vänstra en lans. Omskriften är +HE....VR. Frånsidan har det för Emden så karakteristiska kryckkorset samt omskriften +.....T.. .

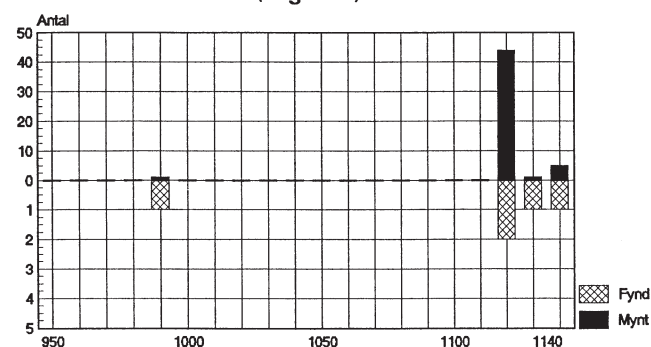
Dannenberg vill föra denna typ till Deventer eftersom han tror sig kunna se rester av namnet på myntorten, vilket Jammer (Hatz) argumenterar mot (Jammer 1952, 94). Hon menar att typen säkert hör till Emden. Orsaken är enligt henne att den passar som övergång till senare östfrisiska präglingar.

Eftersom det endast är två bokstäver som Dannenberg grundar sitt antagande att myntet skulle vara präglad i Deventer på, förefaller Jammers (Hatz) invändning vettig.

Datering

Myntherren är okänd, men omskriften +HE....VR skulle kunna stå för antingen Heinrich IV eller Heinrich V. I så fall måste präglingstiden falla inom dessas sammanlagda regeringsperiod. Den sträcker sig från 1056 fram till 1105. Då t.p.q. för typen är 1120 är det troligast att det är under Heinrich V:s regering typen är präglad. Om den skulle vara präglad under Heinrich IV borde den dyka upp i alla fall i något fynd före 1120. Dateringen för typen blir således 1084-1095 eftersom nästa typ troligen börjar präglas detta år. Huruvida präglingen har fortgått under hela perioden går inte att avgöra.

Typ 5 EMDEN (Dbg 1831)

Ärkebiskop Liemar av Hamburg-Bremen (1072-1101) (Dbg 1555)

Myntbeskrivning samt tidigare forskning

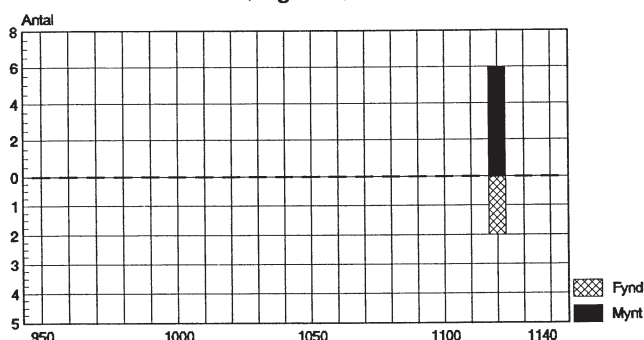
Denna typ motsvaras av Dbg 1555. På åtsidan syns inskriften HENRICVSEX+ runt en en-face bild av kungen. På frånsidan avbildas en biskop i halvfigur med en krumstav i sin högra hand samt däromkring inskriften LIVMARVSEPS+. Myntet anses traditionellt präglat av ärkebiskop Liemar av Hamburg-Bremen (1072-1101), (Jammer 1952, 93). År 1063 förlänas ärkebiskopssätet Hamburg-Bremen rätten att prägla mynt i (troligtvis) Emden (Kluge 1991, 104).

Med tanke på den tydliga omskriften finns ingen anledning att misstro att Liemar har präglat myntet.

Datering

Alla mynt av denna typ som förekommer i det svenska materialet har t.p.q. 1120. Det rör sig endast om sex ex. fördelade på två fynd (Johannishus och Gannarve). Med andra ord ger histogrammet inte mycket hjälp ur dateringssynpunkt. Eftersom Liemars biskopsperiod sträcker sig från 1072-1101 så finns möjligheten att präglingen av typen pågick under hela trettio år. Det ter sig emellertid inte särskilt troligt då antalet mynt i det svenska fyndmaterialet är så litet. Förmodligen har typen inte präglats så lång tid som trettio år, utan snarare under de fem, tio sista åren av Liemars ämbetsperiod. Om han hade börjat präglat tidigare skulle åtminstone något mynt letat sig hit innan importen gick ned. Dateringen av typen blir 1095-1101.

Typ 6 EMDEN
(Dbg 1555)

Kommentar till kronologin för Emden

De tre första typerna går inte att med säkerhet att föra till Emden. Förut har de bland annat förts till Jever dels på grund av vikt och för att Dietrichsfeldsfyndet (t.p.q. 1014) ligger nära Jever. Att de här förs till Emden istället beror på att vikten ändå är något bättre överensstämmande med denna placering samt att andra typer (se under rubr. Jever) förs till den orten och att de måste vara präglade under samma tid. Sammantaget pekar allt på att dessa tre typer inte är präglade i Jever utan på i Emden. En nackdel med den här föreslagna kronologin är att det finns glapp mellan en del typer.

Relativ kronologi

Dbg 1309 är den typ som avgjort dyker upp tidigast i fynden. Därefter kommer Dbg 1299a och b. och sedan Dbg 1959 varpå Dbg 772/773 kommer, som följs av Dbg 1831. Sist följer Dbg 1555.

Absolut kronologi - Emden

<i>Typ</i>	<i>Dbg</i>	<i>T.p.q.</i>	<i>Präglingstid</i>	<i>Antal</i>	<i>Präglingsherre</i>
1	1309	991	990-1000	578	
2	1299a/b	999	1000-1015	224	
3	1959	1018	1015-1025	38	
4	772/773	1045	1047-1060	73	Greve Hermann von Kalvelage
5	1831	1120	1084-1095	51	Kung Heinrich IV/V?
6	1555	1120	1095-1101	6	Ärkebiskop Liemar von Hamburg-Bremen

2.2.2 Jever

Jever är den östligaste av de kända myntorterna i Friesland. Hit bör de tyngsta typerna föras, vilket också är anledningen till att de två första i nedanstående ordning förs hit.

Häv. 118 (Dbg 1957)

Myntbeskrivning

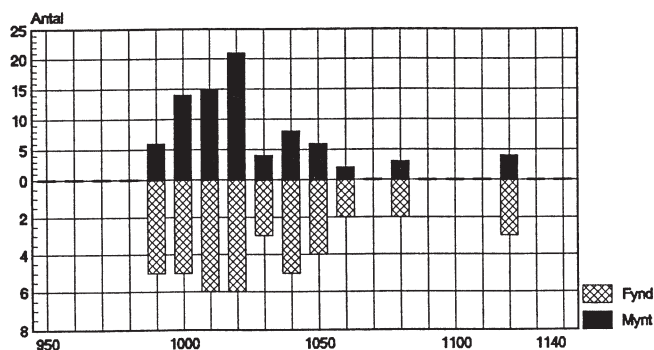
Åtsidan har litet triangelkors omgiven av en ring. Omskriften är förvirrad. Frånsidan bär inskrift OIOII rakt över och ett S ovanför med ett streck horisantalt över mitten. Under syns ett A.

De tidigare forskarna talar om att den här typen är en kölnefterprägling. Då typen är lätt (ca 1,00g) så förs den till Friesland. Inom Friesland är den troligaste myntorten den östligaste kända, dvs Jever. Redan pga av vikten är det logiskt att utesluta andra orter eftersom de har en lättare viktstandard. Till detta kommer att Häv 118 förekommer i stort antal i Dietrichsfeldfyndet, med hela 275 ex av typen.

Datering

T.p.q. för Häv. 118 är 991 då den ingår i ett fynd från Sudergårde. Det fyndet är i och för sig rätt litet eftersom det innehåller endast 75 mynt totalt. Typen präglas ungefär fram till omkring 1020. Importtoppen infaller under 1020-talet.

Typ 1 JEVER
(Häv 118)

Dbg 1298

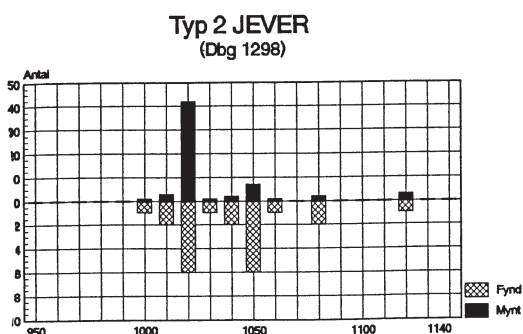
Myntbeskrivning

Åtsidan har förvirrad omskrift och en bild av ett huvud i profil med något slags gloria-artat "ljussken" i form av streck som utgår från huvudet. Det kan vara frågan om tydligt markerat hår. På frånsidan finns ett litet kors omgivet av en ring. Även här är omskriften förvirrad.

Inte heller detta mynt behandlas närmare av tidigare forskare. Den enda information man kan få är att det är en Lüneburgefterprägling. De viktuppgifter jag har haft tillgång till indikerar att medelvikten är omkring 0,90g för typen. Uppenbarligen en östlig prägling således, och därmed sannolikt från Jever.

Datering

Dbg 1298 börjar att präglas kring 1020, eller möjligen något år tidigare. T.p.q. för typen är 1018. Präglingstiden är troligen mycket kort eftersom importtoppen infaller under 1020-talet. Dateringen av typen blir 1020-1025. Typen förekommer med 62 ex i de svenska fynden.

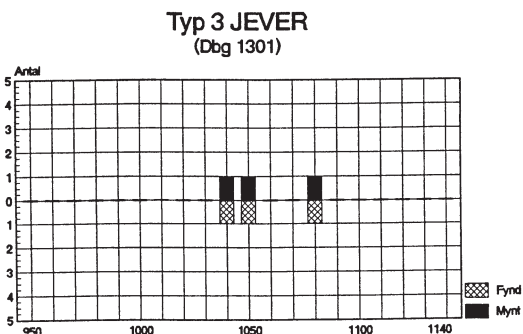
Dbg 1301

Myntbeskrivning samt tidigare forskning

Åtsidan har ett kors med fyra kulor i vinklarna och omskriften +MSINISIM. Frånsidan har även den ett kors, men här utan kulor. Omskriften är +CE:SV:SIBR:. Albrecht ansåg att Egbert I skulle ha präglat denna typ. Vikten är omkring 1,00g. Det innebär att det inte kan vara frågan om en västlig prägling. Dessutom är t.p.q. för typen 1047. Det ligger före Egbert I:s regeringsperiod.

Datering

Då vikten är så pass hög som den är så är det förmodligen frågan om en tidig typ eftersom vikten sjunker över tiden. Dateringen är svår eftersom det endast finns tre ex. av typen, men det finns ett glapp i kronologin för Jever mellan 1025 och 1035 där denna typ skulle passa bra in. Stilmässigt passar den väl in och eftersom vikten som sagt är omkring 1,00g så får dateringen bli 1025-1035, om än på lösa grunder.

Hertig Bernhard (1011-1059) (Dbg 591)

Myntbeskrivning samt tidigare forskning

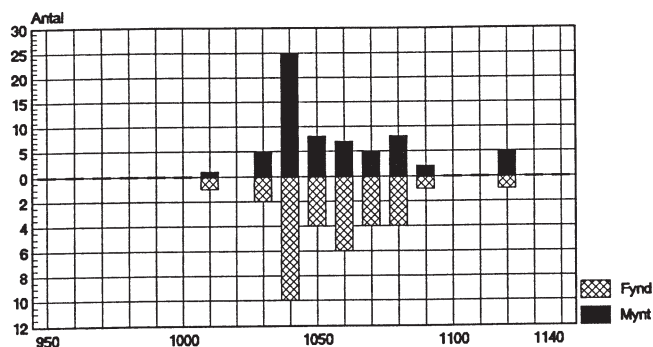
Åtsidan på Dbg 591 återger en bild en-face av en skäggig man, vars huvud är något lutat åt vänster (för betraktaren). Omskriften är X ..ONRADVS. På frånsidan är omskriften BERNHARDV, och den omger en avbildning som kan liknas vid en femarmad ljusstake alternativt en eldgaffel. Dbg 593 är identisk förutom att "ljusstaken" är uppochnedvänd, samt att omskrifterna är annorlunda. Åtsidans omskrift är nu BERNHARDVS och frånsidans är GEFRIDENARII.

Jammer (Hatz) konstaterar att det är den äldsta Jeverpräglingen och att präglingsherren är Hg Bernhard av Sachsen.

Datering

T.p.q. för typen är 1035. Präglingstiden är troligen från omkring 1035 till 1045. Toppen av importen infaller redan på 1040-talet. Eftersom präglingen inte är särskilt omfattande ser det ut som om den håller på längre än den i själva verket gör. Skatter med t.p.q på 1040-talet innehåller 25 mynt av typen och sedan omkring 10 per decennium fram till 1080-talet. Då antalet mynt är så litet kan det finnas kvar några få mynt i omlopp vilka slumpmässigt råkar fördela sig med 10 per decennium, vilket i sin tur leder till att det (om man studerar histogrammet) ser ut som en jämn tillströmmning av typen under 30 års tid.

Typ 4 JEVER
(Dbg 591/593)

Hertig Ordulf (1059-1071) (Dbg 595)

Myntbeskrivning samt tidigare forskning

Hertig Ordulf är son till Bernhard II och präglar uteslutande i Jever. Det är i korta drag vad Jammer (Hatz) noterar beträffande denna typ.

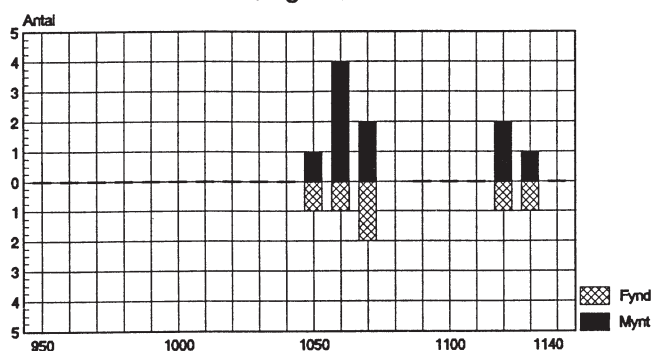
På åtsidan av myntet är omskriften +ODDO x VD (vilket översatt blir OTTO DUX dvs. Hertig Otto). Innanför finns ett ansikte avbildat. Frånsidan har samma omskrift samt ett kors med fyra kulor i vinklarna.

Datering

Förutsatt att det är Ordulf som har präglat typen (Dbg 1560 är inget annat än en variant och bör således inte tas upp som en egen typ) kan präglingstiden infalla mellan ca 1060 och 1070, dvs. omkring 10 år. T.p.q. för Dbg 595 är 1066 (Maspelösa, Go). Eftersom det endast finns 10 ex. av typen i de svenska fynden (varav fyra i Maspelösafyndet) så är det uppenbarligen inte frågan om en omfattande

prägling. Det statistiska materialet går inte att använda i positiv bemärkelse. I negativ bemärkelse däremot, så finns det inte något tecken på att det inte skulle vara Ordulf som är präglingsherre. Typen är inte representerad i något fynd före hans regeringsperiod och de exemplar som finns i 1100-talsfynden är inget att bry sig om eftersom dessa fynd spänner över en lång tidsrymd. Det lilla antalet mynt kan peka på två saker: Antingen så var det en kort, liten prägling eller så var kontakterna med Sverige under den perioden dålig, och därför finns inte fler mynt i fynden. Präglingstiden blir 1060-1070.

Typ 5 JEVER (Dbg 595)

Hertig Ordulf (1059-1071) och greve Hermann (1059-1086) (Dbg 596)

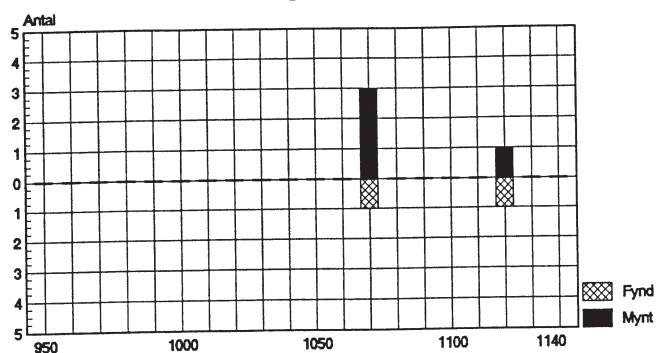
Myntbeskrivning samt tidigare forskning

Typen är Dbg 596. Åtsidan har ett huvud med krona avbildat en-face. Omskriften är HEREMON. Frånsidan är identisk med Dbg 595, dvs. ett kors med fyra kulor i vinklarna och omskriften +ODDO x VD (vilket som nämnts betyder hertig Otto). Jammer (Hatz) nämner ingen specifik datering av myntet.

Datering

Typen är mycket ovanlig och i de svenska fynden förekommer endast fyra exemplar. T.p.q. är 1071. Eftersom det inte är särskilt troligt att Ordulf och Hermann skulle ha präglat varsin typ samtidigt, måste denna typ befinna sig kronologiskt emellan deras båda andra typer. Om Dbg 595 slutar att präglas omkring 1070 och Dbg 597 börjar präglas kring samma år, måste denna typ (dbg 596) ha en mycket kort präglingstid. Så är förmodligen fallet. Präglingstiden blir 1070-1071.

Typ 6 JEVER (Dbg 596)

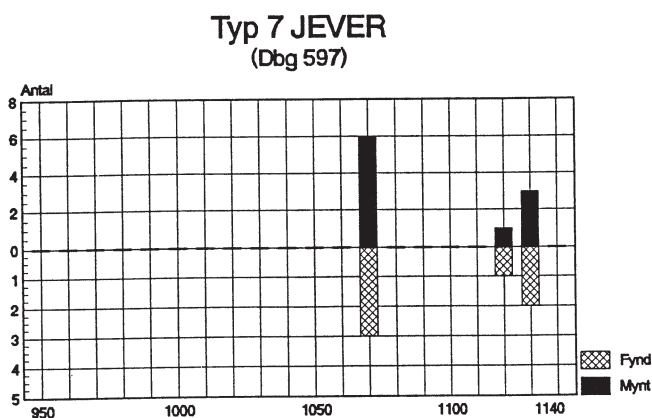
Greve Hermann (1059-1086) (Dbg 597)

Myntbeskrivning samt tidigare forskning

Typen är Dbg 597. Åtsidan är identisk med Dbg 595 sånär som på omskriften. Den är +HED\EMON istället. Frånsidan är också likadan som på Dbg 595 förutom omskriften som här lyder +GEHED\EI. Enligt Jammer (Hatz) förekommer Dbg 597 i fynd nedgrävda kring 1060-65, vilket skulle innebära att de är tidigare än Dbg 595 som inte finns i fynd förrän omkring 1070.

Datering

Eftersom t.p.q. för Dbg 595 är 1066 så håller inte Jammers (Hatz) datering i det avseendet. T.p.q. för Dbg 597 är enligt svenska fynd 1071, vilket pekar på det omvända förhållandet, nämligen att Ordulf präglat sina mynt före Hermann, vilket verkar mer logiskt eftersom Hermanns regeringsperiod är fjorton år längre än Ordulfs. Dateringen blir för Dbg 597 1072-1080.

Absolut kronologi - Jever

Typ	Dbg	T.p.q.	Präglingsherre	Antal	Präglingsherre
1	1957	991	990-1020	96	
2	1298	1018	1020-1025	62	
3	1301	1047	1025-1035	3	
4	591/593	1035	1035-1045	66	Hertig Bernhard
5	595	1066	1060-1070	10	Hertig Ordulf
6	596	1071	1070-1071	4	Hertig Ordulf & Greve Hermann
7	597	1071	1072-1080	9	Greve Hermann

2.2.3. Obestämda myntorter - Friesland

De mynt som tas upp under denna rubrik kan av förklarlig anledning inte tilldelas några nya typbeteckningar då de inte kan föras till någon myntort. Av denna anledning behåller de naturligtvis sin Dbg-beteckning.

Greve Wichmann von Hamaland (967-1016) (Dbg 1229)

Myntbeskrivning och tidigare forskning

Myntets åtsida har ett kors med fyra kulor i vinklarna i en ring och inskriften VVIGMAN.COM. Frånsidan har en inskrift som går rakt över myntet i två rader: ERBRI och DORIR. Enligt Kennepohl är detta mynt en Strassburgefterprägling. Typen har förut ansetts vara präglad i Vreden (Berghaus, dr.S.46ff) men kan troligtvis föras till det frisiska området. Myntherren är förmodligen greve Wichmann von Hamaland (967-1016) som skulle kunna ha haft något av områdena inom Friesland vid tiden då myntet präglades. Enligt Berghaus så har somliga försökt att tyda inskriften på myntets frånsida som bla Emden men han menar att inskriften är förvirrad och att det således inte går att tolka som någon myntort.

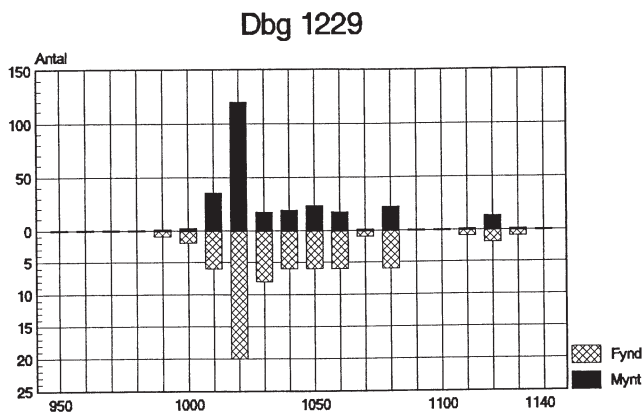
Rumslig placering

Det är två saker som gör det lämpligt att placera detta mynt inom det frisiska området. För det första ligger vikten kring 0,80g (Kennepohl 1950, 10.) vilket alltså stämmer utomordentligt väl överens med den östfrisiska viktstandarden. Vikten 0,80 g. skulle eventuellt kunna indikera att myntortens hemvist står att finna i området beläget mellan Groningen och Emden eller rent av på någon av dessa orter. Kanske kan det vara en sydligare ort som är den riktiga, men den får i så fall inte ligga alltför långt söderut. Ett problem i sammanhanget är att det inte går att finna några uppgifter på exakt vilka områden som tillhört greve Wichmann. Om så funnes så skulle det hela bli enklare eftersom vissa orter då automatiskt skulle uteslutas. För det andra så är stilen på myntet sådan att den påminner starkt om en del av de frisiska mynten. Om man exempelvis studerar Typ 2a och b för Emden (Dbg 1959a och 1959b) så syns ett stilmässigt släktskap vad gäller utformningen av själva bokstäverna. Det här är naturligtvis inte någon säker variabel rent vetenskapligt, men i kombination med den låga vikten kan det ändå vara riktigt att ta hänsyn till även detta faktum. Problemet med att föra myntet till en exakt myntort beror på att de kända myntorterna i det aktuella området är "upptagna", dvs det finns dåligt med utrymme för ytterligare en typ som i så fall skulle präglas samtidigt med något annat, vilket inte är troligt. De myntorter som kan komma ifråga är Emden, Jever och kanske Groningen (varav den sistnämnda inte ingår i det här arbetet.) Eftersom de mynt som i detta arbete placerats under exempelvis Emden inte helt säkert har präglats där så finns naturligtvis möjligheten att detta mynt är präglad där istället. För att kunna få reda på den exakta lokaliseringen av myntorten så krävs förmodligen ett nytt skattfynd (slutet sådant) eller att det görs ett fynd av någon inte nu känd urkund som skulle kunna innehålla uppgifter om mynträttsförläning för greve Wichmann. Att något sådant fynd skulle göras är förmodligen för mycket att hoppas på vilket leder till slutsatsen att vi får nöja oss med vetskapen att myntet är präglad i Friesland och att orten är okänd. En intressant iakttagelse är att dessa mynt i första hand förekommer i de svenska fastlandsfynden.

Absolut datering

Typen förekommer sparsamt på 990 tal, faktiskt är det endast i ett fynd typen förekommer och det är ett mycket litet fynd (Burgefyndet, 40 ex). Toppen av importen infaller på 1020-talet vilket föranleder oss att anta att merparten av dessa mynt präglades decenniet innan.

Eftersom Burgefyndet inte är särskilt tillförlitligt så är det lämpligare att utgå från nästa t.p.q. vilket är 1002 (Digeråkra). Det fyndet är stort med 1318 ex vilket borgar för att det inte är ett slumpmässigt urval i lika hög grad. Alltså är det troligt att typen började präglas ca år 1000. Eftersom greve Wichmann tas av daga av grevinnan Adela år 1016 så förefaller det högst rimligt att typen upphör att präglas senast detta år.

Dbg	T.p.q.	Präglingsstid	Antal	Präglingsherre
1229	997	1000-1016	299	Greve Wichmann von Hamaland

Dbg 495

Myntbeskrivning och tidigare forskning

Albrecht diskuterar den här typen och menar att den hör hemma i det frisiska området då den stilistiskt och utförandemässigt måste höra hit. Mynterren är förmodligen Kejsar Konrad som regerade mellan 1027 och 1039. Hans namn står angivet på åtsidan så här: +KOHRAID IMPET. Även en krönt skäggig gubbe syns avbildad på samma sida. Runt huvudet och i kanten av myntet syns en kul-ring i relief. Åtsidan bär inskriften +FRESONIA kring ett kors med fyra kulor. Även här syns kul-ring i relief.

Rumslig placering

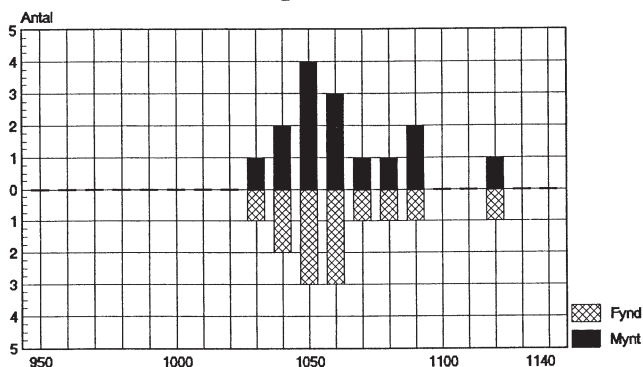
Exakt var denna typ är präglad går fortfarande inte att avgöra. Faktamässigt råder fortfarande samma förhållande som då tidigare forskare diskuterat typen. Det enda som möjligen går att göra är att kritiskt granska de slutsatser som de dragit på grundval av den information som finns. Antagandet att typen är av frisisk härkomst ter sig fortfarande som det mest logiska. Myntens vikt stämmer väl överrens med den frisiska viktstandarden och stilmässigt finns heller inga indikationer på att typen skulle härstamma från någon annan ort. Kanske inte något direkt övertygande argument men i brist på bättre förklaringar så förefaller de ändå vara trovärdiga till dess att nya uppgifter dyker upp. Under Konrad förlänas Hamburg-Bremen mynträtt vid två tillfälle. Första gången är 1035 då man får rätt att mynta i Bremen och andra gången 1038 då man får rätt att mynta i Stade. Inga förläningar till någon frisisk ort är kända.

Datering

Enligt histogrammet dyker typen upp på 1030-talet och förekommer sedan i svenska fynd fram till 1120-tal. Toppen infaller på 1050-talet vilket får anses som en tillfällighet då denna "anhopning" består av endast fyra ex. av myntet. För dateringen av myntet kan två saker åberopas. För det första är

Konrads regeringsperiod vilket i bästa fall säger något om när myntningen upphör. Det blir således år 1039. I och för sig är det möjligt att så inte är fallet men det finns inget som motsäger ett sådant antagande varför 1039 tills vidare får gälla som slutdatum för denna prägling. För det andra så finns det ett fynd från Pres-Payerne i Corcelles, Schweiz som är mycket intressant. Detta fynd innehåller nämligen inte mindre än 14 exemplar av typen, vilka dessutom är tämligen fria från bruksspår och som går att stampkoppla. Detta faktum innebär att mynten ifråga vid nedläggelsestillfället var nya vilket gör en datering mycket säker. Eftersom fyndets nedläggningstid sätts till ungefär 1030 så måste de fjorton exemplaren vara präglade i stort sett samtidigt (Cahn 1969, 122,217,219). Präglingstiden är troligen från 1029 till 1039. Konrad präglade alltså typen i stort sett från det han blir kejsare till det han mister titeln.

Dbg 495

Dbg	T.p.q.	Präglingstid	Antal	Präglingsherre
495	1031	1029-1039	15	Kung Konrad II

Gottfried av Oberlothringen (1044-1069) (Dbg 304-306)

Myntbeskrivning och tidigare forskning

Typen är Dbg 304-306. Åtsidan har en bild av ett ansikte i en-face position och omskriften +GODEFRIDVS. Frånsidan har på Dbg 304 en avbildning av en kyrka med dubbeltorn. Dbg 305 har istället en byggnad med kupol. Omskriften är antingen MERECITAS eller MERE CIVITAS.

Det har diskuterats genom decennierna huruvida inskriften MERE CIVITAS skulle tyda på en prägling i Leer. Om detta står att läsa i en artikel av Christian Stoess (Stoess 157-168). Här framgår att de myntorter som förut framställt som alternativ till Leer inte kan komma ifråga om man beaktar sådana saker som vikt, fyndförhållande och stil. Allt pekar otvivelaktigt på en myntort belägen inom det frisiska området och Leer är således ett alternativ så gott som något. Problemet kvarstår dock att MERE inte nödvändigtvis betyder Leer och att det till yttermera visso inte finns några belägg för myntning i Leer i övrigt under den aktuella perioden.

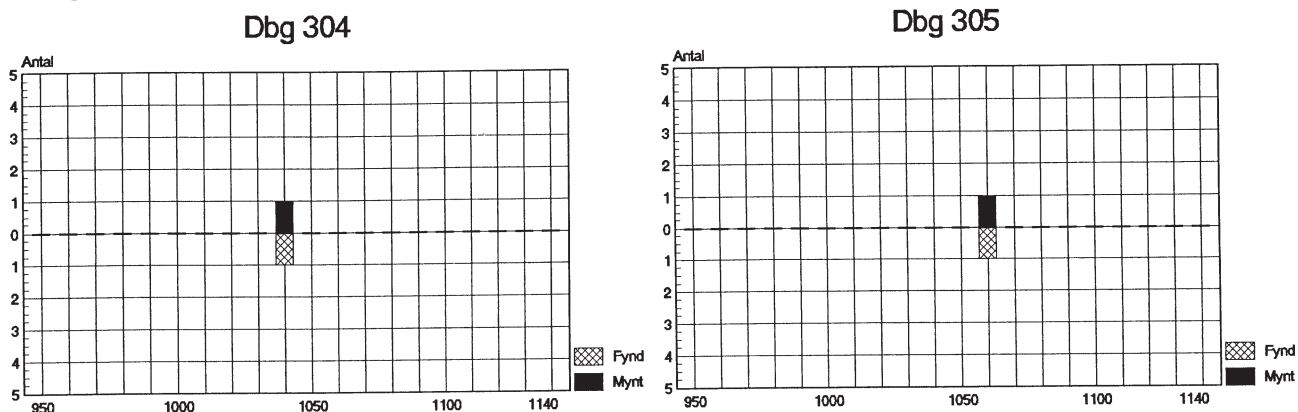
Klart är alltså typens frisiska ursprung men för att säkerställa präglingsorten exakt så krävs det vidare forskning kring problemet.

För ögonblicket finns det inte någon möjlighet att komma vidare utan att nya källor dyker upp i form av fynd eller nu okända dokument. Varje försök i den riktningen med utgångspunkt från de nu kända fakta kan inte bli annat än antaganden.

Datering

Även präglingstiden går att relativt säkert fastställa. Stoess diskuterar också det i sin artikel och nämner bla att den präglingsherren som kan komma ifråga, nämligen Gottfried av Oberlothringen, mister makten i området till förmån för ärkebiskop Adalbert år 1057. Med ledning av det och att präglingen är rätt blygsam samt att inget T.p.q.-värde äldre än 1059 finns så kan vi sluta oss till att präglingen varar från ca 1050 fram till 1057.

Eftersom denna mynttyp endast finns representerat av blott två exemplar i de svenska fynden så blir histogrammet missvisande i allra högsta grad. Som ledning för en absolut kronologi så kan däremot hänsyn tas till att det skulle ha funnits fler mynt i de svenska fynden om präglingstiden hade varit tidigare än 1050 och att Gottfried mister makten 1057 (se ovan).

Dbg	T.p.q.	Präglingstid	Antal	Präglingsherren
304-306	1044	1050-1057	2	Gottfried von Oberlothringen

Dbg 594

Myntbeskrivning samt tidigare forskning

Åtsidan har en avbildning av ett krönt huvud rakt framifrån och omskriften +..E....DVX. Frånsidan har ett kors med fyra kulor samt omskriften +SAXONIE. Jammer (Hatz) menar att typen ska föras till Jever då utseendet på präglingen är likadant som på övriga Jeverpräglingar. Hon anser att hertig Bernhard II av Sachsen är präglingsherren.

Datering

Eftersom det inte finns något exemplar av denna typ i de svenska fynden så går det inte med utgångspunkt från dessa bilda sig en uppfattning om präglingstiden. Hur många exemplar det finns överhuvudtaget bevarade av typen känner jag inte till, men 1952 fanns det endast ett. Det ingår i Appoloniafyndet (Finland). Det fyndets t.p.q. är 1070. Eftersom det bara finns ett exemplar anser jag att det inte är möjligt att säga något om typen. Det *kan* vara präglat i Jever, men precis lika gärna någon annanstans. Dateringen kan inte preciseras, förutom att typen är präglat mellan 1011 och 1059. Förutsatt att det verkligen var Bernhard II som var präglingsherren.

<i>Dbg</i>	<i>T.p.q.</i>	<i>Präglingstid</i>	<i>Antal</i>	<i>Präglingsherre</i>
594	-	(1011-1059)	-	Hg Bernhard II?

2.2.3.5

Myntbeskrivning samt tidigare forskning

Denna typ har en åtsida identisk med de som Bruno III har på sina mynt, dvs ett kungahuvud i profil med en trespetsig krona med omskriften HEINRICVSREX. Åtsidan är identisk med Dbg 772 alt. Dbg 773, dvs. Dubbellinjigt kors med halvcirkelformade avslutningar och i vinklarna inskrift: +A-NH-II-O-II. Vikten är 0,75g. Typen finns beskriven i en artikel av Gert Hatz i Hamburg Beiträge zur Numismatik nr 16 från 1962. Däruti påtalar han att det är frågan om en efterprägling gjord i Östfriesland med Bruno III:s (Dbg 498-509) och Hermann von Kalvelages (Dbg 772-773) som förebild. Hatz daterar myntet till omkring 1038-1051. Vad gäller präglingsorten anser han att det antingen bör röra sig om en ort belägen mellan det öst- och västfrisiska området. Groningen föreslår han som eventuell präglingsort. Som sammanfattning enligt Hatz: förmodligen är myntetpräglat 1038-1051 och i Groningen eller däromkring.

Rumslig placering

Med tanke på att vikten och frånsidan är av Emdentyp, finns det ingen anledning att föra typen till Groningen. Det troligaste är att efterpräglingen är gjord inom det östfrisiska området och i det fallet bör Emden vara det rimligaste alternativet då Jever har en annan viktstandard.

Datering

Att datera myntet exakt ter sig omöjligt då endast ett exemplar existerar. Vem som är myntherre är inte heller möjligt att avgöra då inte tillräcklig information finns att tillgå. Eftersom omständigheterna kring myntet är så pass osäkra som de är förefaller det förmätet att göra någon närmare bestämning.

Resultatet blir att typen får förpassas till Okänd myntort.

<i>Dbg</i>	<i>T.p.q.</i>	<i>Präglingstid</i>	<i>Antal</i>	<i>Präglingsherre</i>
-	-	(1038-1051?)	-	-

Greve Hermann 1059-1086? (Dbg 597a)

Myntbeskrivning samt tidigare forskning

Åtsidan har en bild av ett krönt huvud i en-face position med omskriften +HEREMON. Frånsidan har ett kors med fyra kulor i vinklarna och en otydlig omskrift som lyder +C..... .

Vart Dannenberg för typen framgår inte men han anser att den är präglad under greve Hermann.

Eftersom typen är ovanlig och för övrigt inte finns representerad i det svenska fyndmaterialet är det svårt att säga något om den. Förmodligen är den präglad på samma ort som Dbg 594. Den typens myntort är ju okänd vilket innebär att även denna typ hamnar under de obestämda myntorterna.

Datering

Myntet måste vara präglat mellan 1059 och 1086 förutsatt att greve Hermann är präglingsherre. Inga uppgifter som motsäger detta föreligger i nuläget.

<i>Dbg</i>	<i>T.p.q.</i>	<i>Präglingstid</i>	<i>Antal</i>	<i>Präglingsherre</i>
597a	-	(1059-1086)	-	Gre. Hermann?

3 KONTAKTER

Det är intressant att jämföra den frisiska myntimporten med hela den tyska myntimporten. Under 990-talet följer importen från Friesland den allmänna trenden för att sedan stadigt sjunka. Däremot ökar importfrekvensen för frisiska mynt under 1050-talet. Den allmänna bilden för alla tyska mynt är att importfrekvensen sjunker. Efter 1050-talet är det blott några få mynt av frisisk härkomst som finner sin väg till den svenska myllan. Under 1080-talet exempelvis, då det läggs ned över 10.000 mynt sammantaget, utgör de frisiska mynten endast en bråkdel. Inte mer än några promille av den totala mängden mynt är frisiska. Detta tyder på att kontakterna mellan Friesland och Sverige under vikingatiden har förändrats från att vid epokens början vara goda till att så småningom mer eller mindre upphöra.

Ökningen av frisiska mynt i skatter nedlagda under 1050-tal är inte tillräckligt stor för att indikera en reel handelsuppgång. Istället kan den vara förknippad med den frisiska handeln med Ryssland som ökar under senare delen av 1000-talet. Att förhållandet skulle vara det omvända är inte särskilt troligt.

En intressant iakttagelse är att myntimporten från Friesland under första delen av 1000-talet domineras av mynt från Ostfriesland och den senare av mynt från Västfriesland. Se fig 1-4.

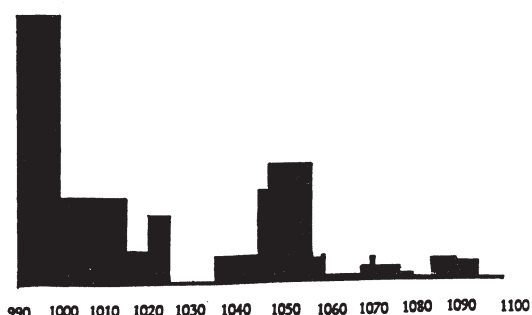

Fig. 1. Totalt antal frisiska mynt i svenska fynd baserat på präglingstid.

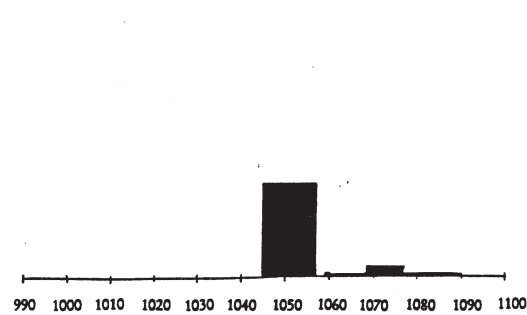

Fig. 2. Västfriesland, antal mynt i svenska fynd baserat på präglingstid.

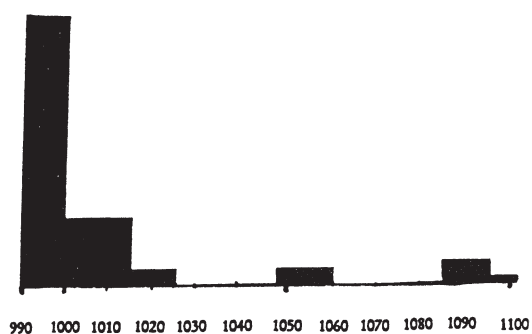

Fig. 3. Emden, antal mynt i svenska fynd baserat på präglingstid.

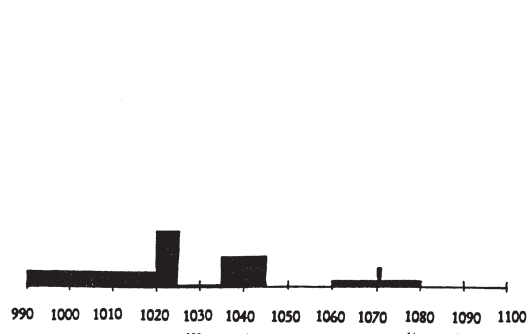

Fig. 4. Jever, antal mynt i svenska fynd baserat på präglingstid.

4 RESULTAT

Syftet med uppsatsen var att studera den vikingatida myntpräglingen i Friesland. Frågeställningar var 1) Går det att göra en relativ kronologi för mynt präglade inom det frisiska området? 2) Går det att göra en absolut kronologi för mynt präglade inom det frisiska området? 3) Går det att fastställa vilka myntherrar som präglat de olika typerna? 4) Går det att fastställa vilken myntort typerna är präglade på? 5) Går det att med utgångspunkt från det svenska fyndmaterialet att se något mönster över hur myntimporten förändras över tiden?

Svar:

1) Ja, för det västfrisiska området gick det bra. Det visade sig att den traditionella indelningen var den mest troliga.

För Ostfriesland gick det bra att göra en relativ kronologi över typer som här förs till Emden respektive Jever.

2) Ja, för Västfriesland och Brunonerna gick det bra. Inbördes kan det vara så att någon av orterna inte har präglat under hela perioden, men så exakt har inte kronologin kunnat göras.

Emden och Jever är svårare. På båda orterna förekommer präglingsdiskontinuitet som må vara endera faktisk eller fiktiv. En faktisk diskontinuitet i Emden 1025-1047 är fullt rimlig med tanke på att omfattningen av myntningen minskar i den utsträckning som är fallet under perioden 1000-1025. En fiktiv diskontinuitet är också rimlig då det finns gott om mynttyper som idag är obestämda. Bortsett från detta så kvarstår ändå faktum att det var möjligt att göra en exakt kronologi som troligen inte behöver justeras mer än marginellt i framtiden. När präglingen tagit sin början för de olika typerna går att avgöra med snäv marginal. Problemet är att få reda på när en prägling upphör.

3) Ja, på de västfrisiska mynten är präglingsherrarna angivna. Sålunda var frågan lättbesvarad då den kronologi som anges stämmer väl med de olika präglingsherrarnas ämbetsperioder.

Dbg 1301 är troligen inte präglad av Egbert I, och samma gäller troligen Dbg 1856. Dbg 1301 hör troligen hemma i Ostfriesland. För Ostfriesland gäller att de som tidigare ansetts som präglingsherrar kvarstår (på senare typer från Emden och Jever finns präglingsherrar angivna). Deras ämbetsperioder stämmer med kronologin.

De anonyma och således stumma typerna saknar fortfarande präglingsherre. Huruvida det någonsin kommer att vara möjligt att få reda på dessa är inte möjligt att säga i dagsläget. De skriftliga källor som finns räcker inte långt i något avseende. Kanske kan det dyka upp något dokument som berättar i klartext vem som hade den största makten i området ifråga, vilket i så fall kan ge en fingervisning om en eventuell präglingsherre.

4) För Västfriesland gäller de gamla bestämningarna fortfarande.

För Ostfriesland har typernas vikt varit avgörande för vart de förs. Om den här föreslagna typologin stämmer innebär det att Ostfriesland i början av 1000-talet hade två viktstandarder. Den västra Ostfrisiska (Emden) om ca. 0,70-0,80g och östra Ostfrisiska (Jever) om ca. 0,75-1,05g. De båda orterna omnämns på senare präglingar och kan därför skiljas åt viktmässigt.

5) Ja, Tendensen är att 1000-talets förbindelser mellan Friesland och Sverige inte följer det allmänna mönstret. När kontakterna mellan Sverige och hela det tyska området ökar omfattar det inte kontakterna mellan Friesland och Sverige. Om man tittar på den totala importen så ligger importtoppen på 1020-talet medan importtoppen för Friesland ligger på 990-tal.

5 SAMMANFATTNING

Uppsatsen omfattar sammanlagt 1934 mynt av frisisk härkomst. Dessa är fördelade på 197 svenska fynd. Mynten har registrerats och bearbetats med hjälp av dator. Med hjälp av detta går det att få fram bra och säkra kronologier där åtminstone inledningen av en myntning går att avgöra mycket exakt om det statistiska materialet är någorlunda omfattande.

Det visade sig svårt att säkert fastställa ursprung och myntherrar för de flesta östfrisiska mynten. Den uppdelning som föreslås i arbetet torde emellertid vara en lämplig utgångspunkt för vidare forskning. Det står klart att den frisiska myntningen under vikingatiden är indelad i två huvudområden vilka skiljer sig åt kronologiskt. Från omkring 990 fram till 1030 domineras bilden av mynt präglade i Ostfriesland. Därefter präglas mynt företrädesvis inom västfrisiskt område. Handelskontakterna mellan Friesland och Sverige var omfattande omkring 1000-talets början men upphör sedan nästan helt. Möjligen kan en viss ökning av handelskontakterna skönjas genom de många Brunomynten som dyker upp vid seklets mitt, men författarens åsikt är att det snarare har att göra med handeln mellan Ryssland och Sverige.

6 KÄLLKRITIK

Eftersom de källor som ligger till grund för detta arbete i en del fall utgörs av myntbeskrivningar som gjordes på 1800-talet och själva mynten i många fall inte finns kvar, finns det ett ofrånkomligt mått av okontrollerbarhet som inte är tillfredställande.

Fyndens t.p.q. är ytterst användbart men har vissa brister som det är nödvändigt att hålla i minnet.

Författarens kunskaper i numismatik är begränsade och kan utgöra en källa till feltolkningar.

Tidramen för uppsatsens genomförande begränsar möjligheterna att täcka in all tillgänglig litteratur som rör det område som behandlas.

7 REFERENSER

Albrecht, G. 1959. *Das Münzwesen im niederlothringischen und friesischen Raum*. Hamburg 1959.

Berghaus, P. 1952. Die Vredener Münzen des 11. Jahrhunderts. *Vredener Festbuch zur des dreifachen Jubiläums von Kirche, Stadt und Feste im Jahre 1952*. Vreden 1952.

Cahn, E. 1969. Die Münzen des Schatzfundes von Corcelles-près-Payerne. *Schweizer Numismatische Rundschau XLVIII*. Bern 1969.

CNS. *Corpus Nummorum Saeculorum, IX-XI qui in Suecia reperti sunt 1.1*. Stockholm 1972-

Dbg/Dannenberg, H. 1876-1905. *Die deutschen Münzen der sächsischen und fränkischen Kaiserzeit*. Band 1-4. Berlin 1876-1905.

Hatz, G. 1974. *Handel und Verkehr zwischen dem Deutschen Reich und Schweden in der späten Wikingerzeit*. Lund 1974.

Hatz, G. 1962. Anmerkungen zu einigen deutschen Münzen des 11. Jahrhunderts. *Hamburger Beiträge zur Numismatik* 16. Hamburg 1962.

Hårdh, B. & Jonsson, K. *Fyndet i chiffronjen*. Lund 1986.

Ilisch, P. 1990. Metrologische Tendenzen in Niederlothringen ca.950-ca.1050. *Sigtuna papers. Commentationes de nummis Saeculorum IX-XI in Suecia repertis. Nova Series* 6 (red. Jonsson, K. & Malmer, B.). Stockholm 1990.

Ilisch, P. & Jonsson, K. 1993. En ärkebiskoplig mynttyp präglad i Bremen? *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad* 1993:7. Köpenhamn 1993.

Jammer, Vera 1952. *Die Anfänge der Münzprägung im Herzogtum Sachsen (10.und 11. Jahrhundert)*. Hamburg 1952.

Jonsson, K. 1990. The import of German coins to Denmark and Sweden c. 920-990. *Sigtuna papers. Commentationes de nummis Saeculorum IX-XI in Suecia repertis. Nova Series* 6 (red. Jonsson, K. & Malmer, B.). Stockholm 1990, s. 139-143.

Kennepohl, K. 1950. Beiträge zum Geldumlauf in Ostfriesland von der Karolingerzeit bis zum beginn des 15. Jahrhunderts. *Hamburger Beiträge zur Numismatik* 1-5. Hamburg 1951.

Kluge, B. 1991. *Deutsche Münzgeschichte*. Sigmaringen 1991.

KLM. *Kulturhistoriskt Lexikon för Nordisk Medeltid*. Malmö 1959.

LexMA. *Lexicon des Mittel Alters*. Zürich - München 1988.

NNÅ. *Nordisk Numismatisk Årsskrift*. Helsingfors, Köpenhamn, Oslo, Stockholm 1936-.

Potin, V. M. 1963. Niederlothringischen Münzen. *Hamburger Beiträge zur Numismatik* 17. Hamburg 1963.

Stoess, C. 1988. Mere Civitas. *Commentationes Numismaticae* 1988 (red. Berghaus, P.). Hamburg 1988.

Talvio, T. 1983. The Frisian element in the coin hoards of the late Viking Age in Scandinavia, Russia and the East Baltic lands. *Acta Visbyensia* VII. Visby 1985.

Muntliga uppgifter

Prof. Kenneth Jonsson, Numismatiska Forskningsgruppen. Stockholm.

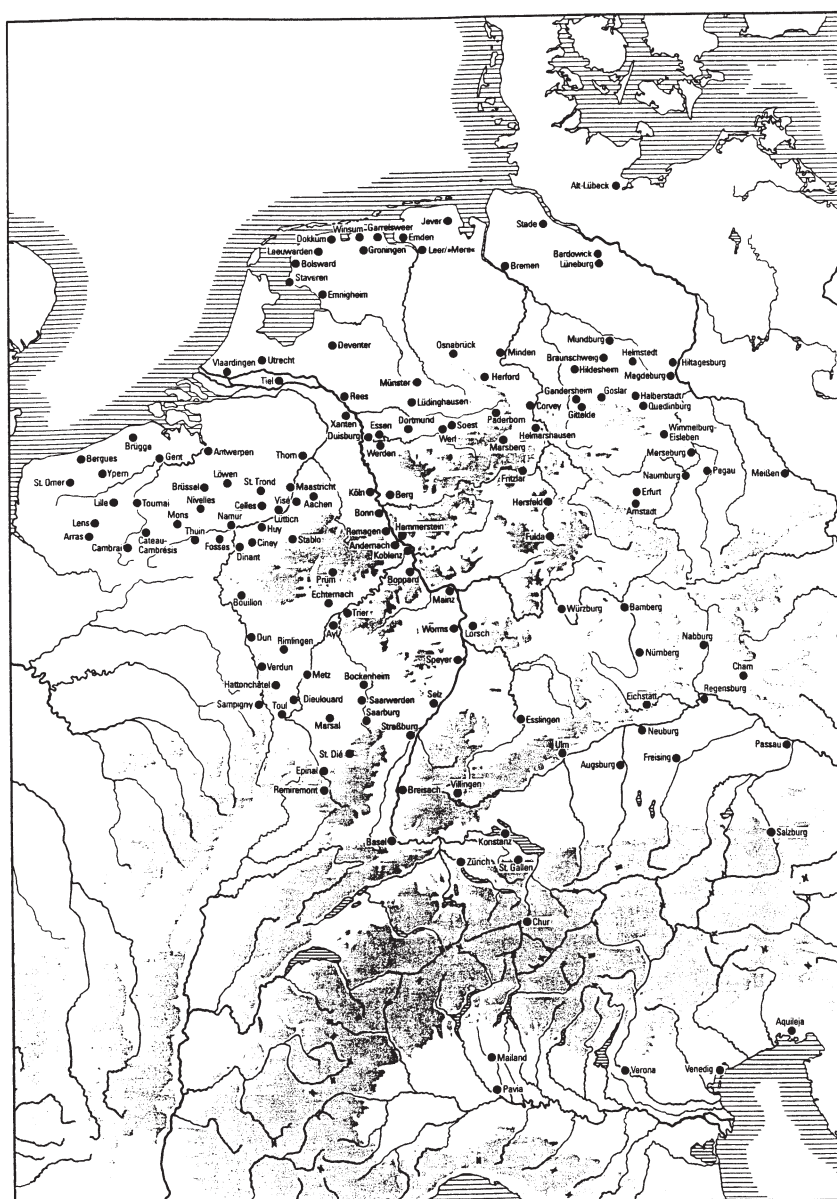

Fig. 5. Karta över myntorter i nordvästra tyska riket 900-1125 (efter Kluge 1991).

8 BILDKATALOG

Kommentar till bildkatalogen

Av de typer som faller under Bruno III har det inte gått att få fram bilder av alla varianter. Under rubriken OBESTÄMDA fattas Dbg 403-410, dvs enligt den här föreslagna typologin Typ 1:8a3-1:8a7.

Första Jevertypen är i texten omnämnd med referens till Hävernicks typindelning (Häv. 118). Dannenbergs benämning är Dbg 1957.

VÄSTFRIESLAND

Bruno III

<i>Typ</i>	<i>Dbg</i>	<i>T.p.q.</i>	<i>Präglingstid</i>	<i>Antal</i>	<i>Ort</i>
1:2a	503	1046	1045-1057	65	Stavoren
1:3a	498	1046	1045-1047	25	Bolsward
1:4a	502	1046	1045-1057	52	Leeuwarden
1:5a	499	1046	1045-1057	114	Dokkum
1:5b	501	1060	1045-1057	2	Dokkum
1:8a1	502f	-	-	-	Obestämd
1:8a2	504	-	-	-	Obestämd
1:8a3	505	-	-	-	Obestämd
1:8a4	506	-	-	-	Obestämd
1:8a5	507	-	-	-	Obestämd
1:8a6	508	-	-	-	Obestämd
1:8a7	509	-	-	-	Obestämd

Egbert I

<i>Typ</i>	<i>Dbg</i>	<i>T.p.q.</i>	<i>Präglingstid</i>	<i>Antal</i>	<i>Ort</i>
2:8a	510	-	1057-1058	-	Obestämd
2:8b	511	1106	1059-1060	1	Obestämd
2:1c	517	-	1060-1068	-	Emnighem
2:1c	518	-	1060-1068	-	Emnighem
2:2c	521	-	1060-1068	-	Stavoren
2:2c	522	-	1060-1068	-	Stavoren
2:3c	513	-	1060-1068	-	Bolsward
2:3c	514	-	1060-1068	-	Bolsward
2:4c	519	-	1060-1068	-	Leeuwarden
2:5c	516	1079	1060-1068	1	Dokkum
2:8c1	523	-	1060-1068	-	Obestämd
2:8c2	-	-	1060-1068	-	Bolsward & Stavoren
2:8c3	524	-	1060-1068	-	Obestämd
2:8c4	525	-	1060-1068	-	Obestämd

Ebgert II

<i>Typ</i>	<i>Dbg</i>	<i>T.p.q.</i>	<i>Präglingsid</i>	<i>Antal</i>	<i>Ort</i>
3.1a	529	1120	1068-1090	1	Emnighem
3:2a	532	1068	1068-1077	17	Stavoren
3:2b	533	-	-	-	Stavoren
3:3a	527	1079	1068-1090	1	Bolsward
3:4a	531	-	1068-1090	-	Leeuwarden
3:5a	528	1071	1068-1090	15	Dokkum
3:6a	534	1130	1068-1090	1	Winsum
3:7a	530	1079	1068-1090	2	Garrelsw eer
3:8a1	-	-	-	-	Obestämd
3:8a2	526	1106	1068-1090	1	Obestämd
3:8a3	496	-	-	-	Obestämd
3:8a4	535	-	-	-	Obestämd
3:8a5	536	-	-	-	Obestämd
3:8a6	537	-	-	-	Obestämd
3:8a7	538	-	-	-	Obestämd

1 EMNINGHEM	2 STAVOREN	3 BOLSWARD
	 1:2a 2:1c 2:2c.1 2:2c.2 2:3c 3:1a 3:2a 3:2b 3:3a	 1:3a

4 LEEUWARDEN	5 DOKKUM	6 WINSUM	7 GARRELSWEER
			
1:4a	1:5a		
			
	1:5b		
			
2:4c	2:5c		
			
3:4a	3:5a	3:6a	3:7a

8 OBESTÄMDA MYNTORTER - VÄSTFRIESLAND

1:8a

2:8a

2:8b

2:8c.1

2:8c.2

3:8a.1

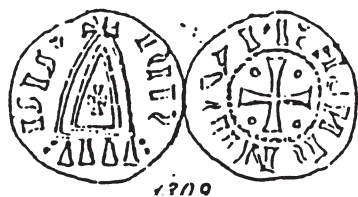

3:8a.2

OSTFRIESLAND

Emden

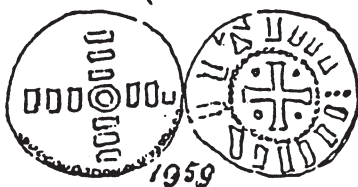
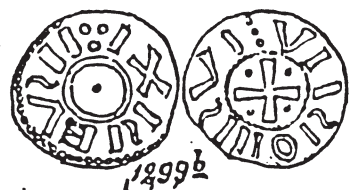
Typ *Dbg* *T.p.q.* *Präglingstid* *Antal* *Präglingsherre*

1 1309 991 990-1000 578

2 1299a/b 999 1000-1015 224

3 1959 1018 1015-1025 38

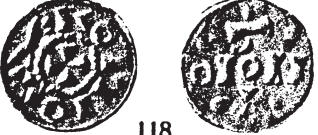
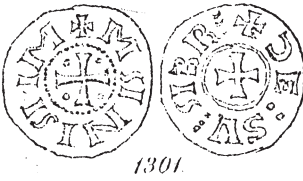
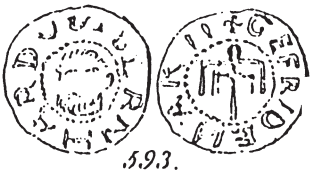
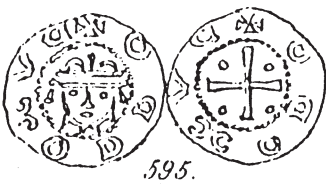
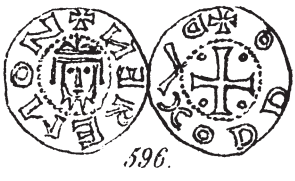
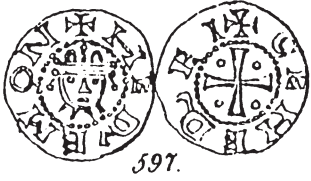
4 772/773 1045 1047-1060 73 Greve Hermann
von Kalvelage

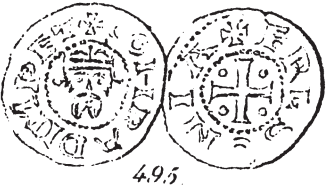
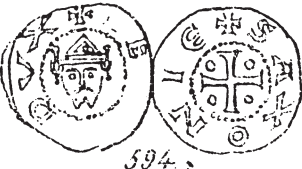
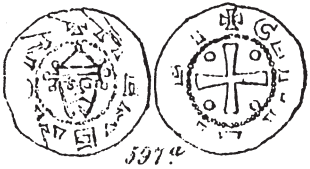
5 1831 1120 1084-1095 51 Kung Heinrich IV/V?

6 1555 1120 1095-1101 6 Ärkebiskop Liemar
von Hamburg-Bremen

	Jever Typ	Dbg	T.p.q.	Präglingstid	Antal	Präglingsherre
 118	1	1957	991	990-1020	96	
 1298	2	1298	1018	1020-1025	62	
 1301	3	1301	1047	1025-1035	3	
 591.	4	591/593	1035	1035-1045	66	Hertig Bernhard
 593.						
 595.	5	595	1066	1060-1070	10	Hertig Ordulf
 596.	6	596	1071	1070-1071	4	Hertig Ordulf & Greve Hermann
 597.	7	597	1071	1072-1080	9	Greve Hermann

OBESTÄMDA MYNTORTER - FRIESLAND

	<i>Dbg</i>	<i>T.p.q.</i>	<i>Präglingstid</i>	<i>Antal</i>	<i>Präglingsherre</i>
 1229	1229	997	1000-1016	299	Greve Wichmann von Hamaland
 495	495	1031	1029-1039	15	Kejsar Konrad II
 304	304-306	1044	1050-1057	2	Hertig Gottfried- av Oberlothringen
 305					
 594	594	-	(1011-1059)	-	Hertig Bernhard II?
 597a	597a	-	(1059-1086)	-	Gre. Hermann?

